

ԾԱԶԻԿ

17-րդ ՏԱՐԻ.—ԹԻՒ 12. (596)

20 ՄԱՐՏ 1904

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ «ԾԱԶԻԿ»-Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԷՍ

ԳԱԽԱՌՆԵՐՈՒ ԽԱՄԱՐ, ԽԱՐԵԿԱՆ 60. ՎԵՐԱՄԱՆԵԱՅ 30 ՊՐԸ. — ՊՈԼՍՈՑ ԽԱՄԱՐ, ԽԱՐԵԿԱՆ 50. ՎԵՐԱՄԱՆԵԱՅ 25 ՊՐԸ. — ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԽԱՄԱՐ, ՏԱՐԵԿԱՆ 14. ՎԵՐԱՄԱՆԵԱՅ 7 ՓՐ.: — ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐ ԱՅԻՑ ԵՄԵՆ ԱՄՏԱՆ ԴԵԿՏԵՐ. — ՁԵՆՔԵ ԿՐ ԺԱԽՈՒԻ ԽԱՐԵԿ 40 ՓԱՐԱՅԻ: ՆԱՄԱԿ ԿԱՄ ՈՐ ԵՒ Է ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՅՏԷ Է ՈՒՂԵԼ Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն ԿԱՄԱՐԱ, ՔՈՒՐԵՈՒՆԼՈՒ ԽԱՆ ՔԻՒ 7

درآمد غلطه قورشونلو خاندانده نومرو ۷ زاغیک غزتهسی ادارهسی

RÉDACTION DE LA REVUE „DZAGHIK“ Kourchoum Han, N. 7, Galata, Constantinople.

ՌԸՆԷ ԿԻԼ

ՁԱՊԷԼ ԵՍԱՑԵԱՆ

ԱՃՈՑՔՈՎ Է ՈՐ ԿՐ ՀԵՐԱՏԱՐԱԿԵՆՔ ՖԻՐԱՆՍԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐԺՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՎԱՐԱԿԵՆՆԵՐԷՆ ԴԵԿՏԵՐ Պ. ՌԸՆԷ ԿԻԼԻ ԻՄԱՍՏԱՏԻՐԱԿԱՆ ԽԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՐՈՒՆ ԱԿՂԵՐՈՆՔՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԻՍԿ ՀԻՄՆՈՒԼԱԾ Է ԻՐ ԳԱՐՈՅՐԸ: Պ. ՌԸՆԷ ԿԻԼ instrumentiste

գրողին պետք ոչ միայն հմուտ և գիտական միտք մըն է այլ կորովի ու միանգամայն նրբին բանաստեղծ մը որ թանկագին յատկութիւնը ունի իրերը իրենց գերագոյն գեղեցկութեանը մէջ տեսնելու: ՌԸՆԷ ԿԻԼԻ ինչպէս իր գարոյցին գլխաւոր յատկանիշը «լեզուն» է, այսինքն ուղեւորով ազատագրուիլ պայմանադրական լեզուն է — մանաւանդ Ֆրանսերէնը որ աճապարանքով կազմաւորուած և չափազանց գաղափարական մնացած է — և վերագաղափար նախնական և տրամաբանական լեզուին, ձայներու զանազանութեամբ արտայայտուած համապատասխան յայտնելիք «զգացումներու, յուզումին և մտածումին» ինչպէս եղած է արդէն առաջին բարբառը մարդուն և այդ բանաւոր օրէնքին հետեւելով բնական շրջումի մը հետեւանքով կազմաւորել լեզուն մարդուն հետզհետէ բարդ, հետզհետէ ուղղան դրոյնութիւններուն հարստութեանը համաչափ ճոխացնելով զայն: Հետեւաբար յայտնի է որ ՌԸՆԷ

ԿԻԼ այս տեսութիւնը թեթեւօրէն, մէկ օրէն միտք չէր կրնար հրապարակել որքան ալ մէկէն յանդուգն ըլլայ՝ անիկա այնպիսի գիտական և իմաստասիրական անյեղի օրէնքներու վրայ հիմնուած է որ անմիջապէս ուշադրութիւնը գրաւած է Ֆրանսայի ժամանակակից գրական աշխարհին որ նոյն միջոցին արդէն փոխանցման շրջանի մէջ՝ շատ մը պարզուած անհիմն և յաւակնոտ տեսութիւններու մէջէն (որոնցմէ շատերը հազիւ թէ մէկ քանի տարուան կեանք ունեցած են) երկար վարսնումներէ ետքը ընտրանք օրգեգրած է անոնցմէ ոմանք:

ՌԸՆԷ ԿԻԼԻ տեսութիւնը բաղդը ունեցաւ ապրելու, արդէն վարսնութիւնը գրաւելով շատ մը հեղինակութիւն ունեցող վարպետներուն որոնցմէ մասնաւորապէս Սիլվի Բրիւտոմ ուղղակի կերպով խրախուսած է զինքը իր հաւատքը յայտնելով անոր կենսական ազդեցութեանը համար գեռնոր կազմուող գրականութեան մէջ: Եւ այս առթիւ Art des Versի մէջ նուիրագործած է ՌԸՆԷ ԿԻԼԻ գրական տեսութիւնը:

ՌԸՆԷ ԿԻԼ՝ խղճամիտ և անխոնջ աշխատող մը՝ մեծապէս հաւատքը ունի իր Ձանքին և իր բարեկամները որոնք հազուադէպ բաղդը ունեցած են զինքը մոտիկ ընելու գիտեն թէ ինչ անսահման խանդավառութիւն մը կը լուսաւորէ իր համակրելի և ազնուական գէւորը:

Ինչպէս արդի Արեւմուտքի ամենէն խորունկ միտքերը, ինքն ալ չափազանց սիրող մըն է Արեւելքին եւ քանիցս յայտնած է արդէն թէ ներքնապէս ձգտում մը կը զգայ իր բոլոր գրական և իմաստասիրական գործու-

նէութեան մէջ նկատողութեան առնելու ինչ որ արդէն Արեւելք արտագրած է իր վիթխարի քաղաքակրթութեամբը: Մեզի ուղղած նամակներէն մէկուն մէջ կ'ըսէ.

«Կը հաւատամ որ մոտաւորակոն և ցեղական տեսակէտով շարժում մը կը գծուի գէպ ի Արեւելքը որուն գերը ապահովաբար շատ ուժով, շատ լայն պիտի ըլլայ ապագային մէջ. ասոր հաւատքը ունիմ եւ նաեւ սիրելի յոյսը արդէն դուք գիտէք իմ նախասիրութիւններս»:

Յայտնի է որ կրկին հաճոյք է մեզի հրատարակել Ֆրանսացի վարպետի մը՝ մեր խնդրանքին վրայ մեզի ուղղած այս տեսութիւնը, երբ գիտենք որ այդ շնորհը նոյն իսկ Արեւելքի համար ունեցած համակրութեան ապացոյցն է:

ԲՆԱՇՐՁԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ
[UNE PHILOSOPHIE ÉVOLUTIVE]

ՌԸՆԷ ԿԻԼ

ՍԿԷ առաջ երբ առիթը ունեցայ բացատրելու իր գլխաւոր կէտերուն մէջ իմ բանաստեղծական-արուեստագիտական սկզբունքներս, (բարբառային նուագարանականութիւն, Instrumentation verbale) կ'ըսէի թէ անիկա սերտ կերպով կապուած է իմ իմաստասիրական տեսութիւններուս եւ իմ «Երկ»-ի (Oeuvre) հետ եւ թէ անիկա այս վերջիններուն անհրաժեշտ ձեւն էր, քանի որ կարելի չէ ըմբռնել խօսքը՝ անջատուած Գաղափարէն եւ Յուզումէն:

Քանի որ այժմ ինձի շնորհը կ'ընեն այդ իմաստասիրութեան համառոտ մէկ ամփոփումը ուղեւոր, պիտի ջանամ զայն բացատրել իր գլխաւոր գիծերուն մէջ, ներդրամութիւն խնդրելով իմ ջանքիս անտարակոյս յանդգնութեան համար որով ուղեցի զայն հիմնել նոյն իսկ Տիեզերքին նախակարգային օրէնքներուն վրայ:

Նախ եւ առաջ կարծեցի թէ պէտք էր հնազանդիլ երկու օրէնքներու, կամ աւելի ճիշդը երկու արդիւնք ունեցող մէկ օրէնքի. այսինքն բոլոր ֆիզիքական ինչպէս հոգեկան տեսակէ երեւոյթներու. ուրիշ խօսքով երկու ոյժեր տարածման կամ ընդլայման (expansion ou dilatation) եւ խտացման (condensation):

Նիւթին այս երկու անհրաժեշտ յատկութիւններուն հետեւանքովն է որ ամէն յաւիտենականութենէ ի վեր աշխարհներու ստեղծումը ապահովուած է. ինչպէս նաեւ նոյն իսկ պահպանումն ալ Նիւթին, քանի որ խտացումէն կը ծնին ցայտուն ուժերը որոնք բնաշրջական զարգացումի մէջ կը դնեն բոլոր ալլազգի մասնիկները. ուրիշ ձեւով այս կրկին օրէնքներով է որ կը վարուին մարդուն ֆիզիքական-հոգեկան վիճակներուն բարգաւաճումը եւ անկումը:

Եւ խտացումի նոյն օրէնքէն — որուն կը հետեւին իրենց կարգին եռուզեղման (effervescence) ուժերը — կախում ունի ֆիզիքական կազմութիւնը որ մարդկային ցեղին սերնդագործել, պահպանել եւ բարգաւաճել կուտայ:

Արդէն բացատրեցի երկու առաջին բնախօսական շարժումները. երրորդը որ անոնց կենսաբանական հետեւանքն է կրնանք ըմբռնել ԹԵՐԱՍԻ (ellipse) երկրաչափական ձեւով: Գիտենք որ Վիքս իտալացին «Ամբողջը շարժման մէջի» ըմբռնումը ներկայացուց ԲՈՒՆՈՒՄԱՅԵԻՈՎ մինչ հոչակաւոր Կէօթէ զայն կը տեսնէ ԽԽՆՋԱՅԵԻՈՎ մէջ. ըմբռնման այս վերջին ձեւը սքանչելի է որովհետեւ անիկա կը յայտնէ Նիւթին եւ շնչաւոր էակներուն բնաշրջման ճշմարտութիւնը — համաձայն բնաշրջական սկզբունքներուն, որոնք վերջին դարուն անջնջելի գեղեցկութիւնը կը կազմեն եւ որոնք իրենց կարգին ուրիշ բան չեն բաց եթէ Արեւելքին հրաշալի իմաստասիրական ներքնահայեցողութիւններուն վերահաստատութիւնը: Նոյն Արեւելքէն Յունաստան էր որ Թաղէսի եւ Հէրաքլիթի իմաստասիրութիւններով կը յանգէր արդէն Հէկէլի սա վարդապետութեան թէ «իրերու ամբողջութիւնը յաւիտենական շրջումի մը մէջ է», թէ Նիւթը յաւիտենական Ըլլալ մըն է:

Բայց Կէօթէի խնջաւորութեան Ըլլալ մընէ Բայց Կէօթէի խնջաւորութեան Ըլլալ մընէ Բայց Կէօթէի խնջաւորութեան Ըլլալ մընէ

հետեւանքն է եւ որուն գոյութիւնը ակնյայտնի է ֆիզիքական, կենսաբանական եւ մարդաբանական տեսակէ տեսլով:

Խտացումի վարկածէն գոյացած նոր վարկածն է, որ կը կազմէ տարրը տիեզերական զարգացումին եւ որ սակայն իր դերը կատարելէ վերջ շարժառիթը կը դառնայ յամրացումին եւ յարաբերական դադարումին (տարրալուծում):

Ուրեմն այսպէս կը խորհէի. ամէն բան կ'ըլլայ Թերատական (elléptique) հատաչափութեան մը համեմատ: Նիւթը յաւիտենական եւ անսահման ըլլալով ներկայացուած է ընդհանրապէս Բոլորածեւի միջոցաւ:

Բայց դիտելի է որ Նիւթը ըստ բոլորածեւին դառնալով անյեղի կը մնայ. մինչդեռ եթէ անիկա շարժի ըստ Թերատական ձեւին, յաւիտենականապէս եւ անհունապէս դուրս կ'ըլլայ յաւիտենական եւ անհուն Բոլորածեւէն: Անիկա կը յեղաշրջուի. անիկա կը ձգտի դէպի յաւիտենական ուղիղ գիծը. Թերատը անդադար երկնաւորով դէպի այս վերջին ձգտումը, դէպի կատարեալ զուգաշափութիւնը:

Բայց քանի որ բոլորածեւը անվերջանալի է, Թերատն ալ անվերջանալի պիտի ըլլայ. եւ յաւիտենականապէս առանց կարենալ վերջի մը յանգելու, Նիւթը կը բնաշրջուի եւ կ'երթայ դէպի Աւելին, դէպի Լաւագոյնը...

Ուրեմն ինչ բան Նիւթը այս Թերատական ուղղութեան մէջ կը դնէ:

Այլաձեւական տեսութիւնը օրինաւոր կը դարձնէ «կեանքի համար պայքարը». բայց եթէ ուշադրութեամբ դիտենք այդ առաջադրութիւնը, կը տեսնենք որ հակասութիւն մըն է (ինչ որ գիտակցարար կամ անգիտակցարար ամենքն ալ գործեցին) հոն, կեանքի բնաշրջման նպատակ մը տեսնելու: Անիկա միայն բնաշրջման միջոց մըն է որ կը ձգտի աւելի ներդաշնակութեան: Ուրեմն Նիւթը տողորուած է Նախատեղծի սիրով օրէնքով եւ ստեղծիչ Լաւագոյնին, քանի որ կը ձգտի ներդաշնակութեան:

Սէրը, իր յարակից Ուժը՝ (այսինքն իր ընդլայնումը տիեզերական ամէն մասերուն ներդաշնակութեան եւ հաւասարակրչութեան) Սէրը շարժման մէջ կը դնէ Նիւթը: Նախնականապէս Նիւթը մէկ է (radio-actif տարրերուն գիւտը նոր ապացոյց մը կ'աւելցնէ այս հաստատութեան) եւ Նիւթին բնաշրջումը կը ձգտի ուրեմն կատարելու իր բոլոր տարրերուն եւ յատկութեանցը վերլուծումը — որպէս զի հետզհետէ գիտակից համադրութիւն մը կ'աւարուի եւ գիտակցութեամբ այս միոնքիւնը վերաշինուի:

Արդ, Սէրը իր մէջ կը պարունակէ երկու տենջանք, երկու բեւեռներ որ զիրար ձանջնալու համար կը գործեն — եւ այս գործողութեան հետեւանքն է երրորդը որ անկէ կը ծնի — եւ որ կը պատճառէ Բոլորածեւէն դուրս ելնելու դէպի Անծանոթը, Անգիտակցութիւնը — Այսինքն բուն իսկ բնաշրջութիւնը յառաջ կը բերէ:

Այլ եւս Նիւթը կը ձգտի ինքնագիտակցութեան՝ զգայնութեան, բնազդին եւ Մտածման միջոցաւ: Գիտութիւնը շարունակաբար կը կազմէ իր գիտակցութիւնը:

Ուրեմն Թերատական ձեւին համեմատ հետզհետէ լայնալու յատկութիւնը, տալիս ման օրէնքն է որ նախապէս յայտնեցինք. բայց Թերատը դժուարաւ եւ ընդմիջութեամբ կ'ընէ, նախնական Բոլորածեւին մասնակի տեւողութեանը յարակից պայմաններուն Թերատեանցը մէջէն, այն նախնական անվերջանալի եւ անսահման Բոլորածեւին, որով կը պատկերացնենք միակ նիւթը: Անխուսափելիօրէն, Թերատը պարբերաբար քաշողութեան օրէնքովն իսկ կը կարծնայ դէպի սկզբնական ձեւը: Այսինքն բնաշրջութիւնը անսահմանօրէն եւ շարունակաբար տարածման մէջ չէ. Առաւել կամ նուազ, Թերատը կը մօտիկայ Բոլորածեւին երկրորդ հիմնական կեդրոնացման, խտացման օրէնքին համեմատ: Այս բանին կը համապատասխանեն վտարացման ժամանակամիջոցները բնութեան եւ արարածներուն մէջ:

Այս երկու երկրաչափական ձեւերով ըմբռնուած՝ այս կրկին օրէնքներուն է որ կը հնազանդին երկնային մարմիններն ալ. իրենց բոցական շրջանէն մինչեւ բիւրեղացումը այդ օրէնքներուն է որ կը հպատակին մարդկութիւնը եւ մեր ֆիզիքական ու մտաւորական կեանքը, մեր աւօրեայ գործածած ուժերն իսկ: Անոնցմէ կախում ունին, ինչպէս քիչ մը վերը բսինք, սերմնազործելու յատկութիւնները եւ ստեղծիչ ջանքը:

Ըսելէ առաջ թէ «բնաշրջական իմաստասիրութեան» մը սկզբունքներէն ինչ մարդկային եզրակացութիւն յառաջ կուգայ, կը դիտենք թէ վերջ կը դնէ Արեւմուտքի հին եւ երկայն վէճին ընդմէջ Նիւթապաշտութեան եւ Գաղափարապաշտութեան: Ահա այս իմաստասիրութեան մէջ երկու ձեւերը կը միանան եւ հակառակութիւնը կը լուծուի: Որովհետեւ Գաղափարապաշտութիւնը՝ որ ինձի համար մարդկային Գիտակցութեան դեբազանցն է, շարունակաբար յառաջ կուգայ բնաշրջող Նիւթէն: Այս նոր գաղափարապաշտութիւնը վերջապէս բանաւոր է եւ մաս կը կազմէ Տիեզերքի Նիւթին հետ:

Ուրիշ յօդուածի մը Նիւթ պիտի կազմէր առանձին բացատրելու եւ վերլուծելու առաջին մասը եւ առաջին գիրքերը երկիս (այս է անոնց սկզբնական տիտղոսը) որուն մէջ կ'ընդլայնեմ մարդկային շրջանառութիւն մէջէն այս իմաստասիրութեան կենսաբանական եւ բնկերաբանական հետեւանքները. (Այդ նրկին առաջին մասը եւ երկրորդ մասին երկու հատորները հրատարակուած են):

Բայց պէտք է անմիջապէս բռնմ թէ առաջին մասը (Dire du Mieux) եզրակացնելով, կը մղուի չափելու մարդոց անհատական արժեքը եւ փնտելու թէ ինչ բարոյական հետեւանք մէջտեղ կ'ընէ:

1. Նիւթը, կեանքը կը ձգտի պահպանուելու (պահպանման բնազդը): Անիկա սկզբնական բնազդն է որ ամենէն բաղադրեալ երեւոյթներուն յանգած է:

Վ Ե Պ Ը (*)

Թ.

2. Գեանքի այս օրէնքը կը մղէ մարդը ինքզինքը վերլուծելու ինքզինքը հետզհետէ աւելի ճանչնալ փորձելու (քննաշրջում) որպէս զի լատագոյն ձեւով մը կարելի ըլլայ ապահովել կեանքին տեւողութիւնը:

3. Ամբողջին հետ համաձայն, Սէրը պէտք է ջանայ հասկնալ Տիեզերքը եւ ինքզինքը ու համագրութեան ձգտիլ, այսինքն վերաշինել գիտակից ամբողջը:

4. Ուրեմն մարդուն աւելի գիտնալը, աւելի գիտակցութիւնը, իր բարոյական արժէքը կը կազմէ:

5. Տէքարթին խօսքը ուղղելով կը հասնիմ իմ իսկ բանաձեւիս որ է. «Գիտեմ... ուրեմն եմ...»

* *

Արդ, եթէ քանի մը բառով նշանակենք Անհատին գերը ամբողջութեան մէջ, պէտք է ըսենք.

Որովհետեւ ամէն անհատական ծանօթութիւն կախում ունի հաւաքական (atavique) համադրական ծանօթութիւններէ, Մարդը երախտք եւ սէր պարտական է նախահայրերուն:

Եւ պարտական է Ապագային. ուրեմն պէտք է ձգտի, եթէ իր բարոյական արժէքը աւելի մեծ է, միեւն ուրիշ մարդիկն ալ իր գիտութիւնը բաժնելու համար (Altruiste) վարդապետութեամբ մը՝ եւ որ ալ եւս չէ հին համասիրութիւնը, (գգացում մը) ինչպէս ու եւ է անհատիւն չունի գթութեան պարտականութիւններուն հետ. որովհետեւ գթութիւնը իր մէջ գոհողութիւն կը պարունակէ:

Հոս համասիրութիւնը ցաստիրութենէն չի բաժնուիր որ ինքնապահպանութեան բնազդին մէկ ձեւն է—եւ որով անհրաժեշտ է եւ բնական—բայց համասիրութիւնը պահանջելի կը դառնայ երբ Անհատը ինքզինքին համար ստացած է ֆիզիքական եւ բարոյական ապահովութիւն եւ ըսենք թէ աւելին... հոս ալ կենսաբանական օրէնք մըն է որ ուղղակի կ'ազդէ մեր վրայ, որովհետեւ եթէ կենդանի էակ մը ստացած է նիւթի եւ ջրային ուժի Աւելի մը, այն ատեն կրնայ սերնդագործել, իր նմանը ստեղծել, Բնութիւնը չուզելով որ ինքն իսկ վնասէ անկէ:

* *

Եթէ բազմաթիւ անգամներ Բնականացութեան շրջանակին մէջ մտնալու երեւոյթը ունեցայ, հակառակը չպիտի ըսեմ. միայն թէ պիտի որոշեմ Բնականացական բառին նշանակութիւնը.—«Ֆիզիքէն վեր», հոն տեսնելով ճիշդ այն իմաստասիրութիւնը որ Բնութենէն, ֆիզիքէն բղխելով առ հասարակ անկէջ վեր իւր ինքնագիտակցութիւն մը կը սաւառնի որ է յաճախ ներքնահայեցական համագրութիւն մը...:

Գիտեմ նաեւ թէ շատ մը կէտերու մէջ հեռացած եմ Արեւմուտքի այսօրուան գիտական-իմաստասիրական Մտածումէն եւ բնաւ փոյթս չէ,—որովհետեւ միեւնոյն ատեն մօտիկցած եմ մեծ Արեւելքի եւ Մայրագոյն Արեւելքի իմաստասիրական ճշմարտութիւններուն:

Թարգմ. Զ. Ե.

Անի չարաթնկէ ի վեր վէպը հրատարակուած էր արդէն եւ Հրանտ իրեն ուղղուած թու նախի ակնարկութիւններէն զատ, ոչ մէկ գնահատող ոչ մէկ խախտուող բառ չէր լսած. տեղական թերթերը բոլորովին լուռ մնացած էին իբր թէ բան մը եղած չըլլար եւ հետզհետէ իրեն ունեցած ծանօթներուն մէջէն գրականութեամբ զբաղողներ չէին ծածկած իրենց անչափիի ծանծայթը յօրանջելու երեսին. նոյն իսկ այն թերթը ուր Հրանտ համաձայնած էր՝ վէպը հրատարակելու, ապերախտ գտնուած էր իր աշխատութեան յարգը բնաւ չգնահատելով. մէկ երկու թիւէն ետքը խմբագրապետը զգացուցած էր իր յուսախաբուութիւնը եւ քօղարկուած բառերով իր անհամբերութիւնը յայտնած էր վէպին երկարութեան վրայ:

—Դեռ շատ պիտի տեւէ՞ արդեօք:

Ճիշդ իր վէպին ետեւը զարհուրելի պատահուներու մէջ կը պատմուէր Սիրոյ ալիքաւ անուն թերթին մը եւ խմբագրապետը նախ զգուշաւոր, յետոյ անպատկառ հասկցուցած էր իրեն թէ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ բուն վէպը:

Սիրտը նոզկանքով լեցուն եւ յուսաբեկ՝ Հրանտ կը վերագառնար տուն ամէն օր խորհելով թէ ա՛յ ձեռագիր չպիտի տար, հետեւեալ օրուան թէ ալ չպիտի շարունակէր իր վէպին հրատարակութիւնը, բայց Սարգիս ամէն իրիկուն կուգար իր բարեկամը հանդարտեցնելու եւ քաջութիւն տալու:

Հիմա Հրանտ տղու մը պէս հնազանդ մտիկ կ'ընէր Սարգիսին. թեթեւ մը տըժգունած էր արդէն եւ աչքերուն մէջ տենդ կար. ա՛յ իր յախումն վստահութիւնը բոլորովին կորսուած էր կարծես եւ նոյն իսկ յուսախաբութեան սաստկութեան մէջ բառ չէր գտնար դանգատելու. Երբ թիկնաթոռին մէջ ընկողմանած մտիկ կ'ընէր իր ընկերոջը որ հակառակ իր վատառողջ եւ դիւրարեկ երեւոյթին տոկացած էր այսչափ ատեն՝ ալ եւս իրեն յայտնուած գրական աշխարհին գոհակութիւններուն, յաւակնոտ տգիտութեան, չարամիտ եւ խայթող լեզուներուն՝ տեսակ մը հիացում կը զգար անոր համար եւ խորապէս կ'ըմբռնէր թէ ինքը անոր յամառութիւնը կամ տեսակ մը ճկունութիւնը չպիտի ու-

նենար դիմադրելու: Սարգիս միշտ թեթեւ մը կազալով իր rachitique սրունդներուն վրայ, միշտ չափազանց տեղոյն եւ անարիւնութենէ սպառած իր դիմաց կը խօսէր վստահութեամբ եւ գրեթէ յանդիմանելով ընկերոջը տկարութիւնը: Այն ատեն Հրանտ աչքը պտտեցնելով իր առոյգ մարմնոյն վրայ իր ջլատած բայց յաղթանգամ կազմուածքին վրայ գրեթէ ամօթ կը զգար իր առողջութենէն եւ երբ յետոյ Սարգիս իր տունը վերագառնալու համար կը բարձրանար զառիվերէն, միշտ դեղեւուն, միշտ անհաստատ իր տկար սրունքներուն վրայ ալ եւս գթութիւն չէր ներշնչեր իրեն, ալ տեսակ մը գորովագին վստահութիւն. գիտէր որ անիկա հակառակ ամէն բանի պիտի շարունակէր իր ճամբան:

Իրաւ է թէ Հրանտ երկար ատեն իր իսկ յանդգնութենէն գինովցած էր եւ տեսակ մը իրմէն իսկ արտաշնչող մտաւոր ճառագայթութիւն մը մէջ չէր կրցած կամ չէր ուզած տեսնել իրերը իրենց բուն վիճակին մէջ. եւ հիմակ ինքզինքը բոլորովին ճամբէն դուրս կը զգար՝ անկարող ուղղութեան մը հետեւելու. որքան ատեն որ տեւածէր վէպին հրատարակութիւնը, դեռ ներքին յոյս մը զինքը կը կազդուէր եւ մասամբ ինքզինքը ուժով կը զգար իր արուեստակիցներու խայթողներուն դէմ բայց երբ վերջին ձեռագիրները յանձնելով տեսած էր խմբագրապետին տաղտուկէ մը ազատողի գոհունակութիւնը, ըմբռնած էր անմիջապէս թէ իր երկարատեւ խնջէնքը ոչ մէկ ձեւով արժէք չէր ունեցած, թէ բոլորովին ունայն էր, բոլորովին ունայն պայքարի գրական այդ միջավայրին մէջ, ապուշցած եւ սնոտի ընթերցողները ունենալով իր ետեւէն:

—Ա՛յ վերջին թուղթերը, լա՛ւ, լա՛ւ:

Հրանտի ականջին դեռ կը հնչէին այս խօսքերը որոնց բոլոր անողոք չարակամութիւնը ինքը միայն կրնար հասկնալ:

Անտարակոյս ինքը բնաւ յաւակնոտութիւնը չունէր տարօրինակ եւ գերազանց գործ մը արտադրած ըլլալու. ինչպէս արդէն ուրիշ առթիւ ըսինք, վարանոտ եւ կասկածող միջակ իր վստահութիւնը դրած էր լրջօրէն պատրաստուած եւ երկարատեւ մտաւոր յոգնութիւններով հասունցած գործի մը յատկութիւններով համար իր կիրթ ճաշակը եւ օտար գրականութեան համար ունեցած ընդարձակ ծանօթութիւնը թոյլ կուտային իրեն հասկնալու ընդհանրապէս գովուած, չփացած, փայփայուած անձեւու գործերը. թէեւ սկիզբները ներողամիտ՝ հետզհետէ անդրադարձած էր անոնց միջակութեան եւ քանի մը հազուադիւս պարագաներէ զատ գիտէր թէ անոնք թեթեւօրէն յղացուած, իբրեւ գրական գործ ու եւ է գոյութեան իրաւունք չունէին: Արդէն իր հասկացողութեամբը լատագոյն դատուած հազուադիւս գործերը չէ

(*) Շարունակութիւն նախորդ Թիւերէն:

որ ամենէն աւելի կը սիրուէին կը գնահատուէին. հետեւէն հետեւ երբեմն այսպէս առանց մօտէն ծանօթութիւն ունենալու՝ միեւնոյն բազմին ենթարկուած ըլլալու եղբայրութիւնը կը զգար անոնց հետ եւ ատիկա ձեռով մը կ'ամօքէր նոյն իսկ կը յուսադրէր զինքը. բայց երբ իր վէպին աւարտելէն ետքը ոչ մէկ խօսք ոչ մէկ յիշատակութիւն չի խլրտեց օրագրութեան անդամ ձանդարտութիւնը, ձեռով մը ինքզինքը բոլորովին մինակ զգաց, ալ բոլորովին անկարող բան մը ընելու:

Սարգիս առօրեայ աշխատութիւններէն պարտասած՝ գրեթէ ամէն իրիկուն կուգար իր ընկերը տեսնելու: Անգամ մը լատ լուր մը բերողի զուարթ երեւոյթովը, վաղեց Հրանտի մօտ եւ դեռ չբարեւած շնչասպառ ըսաւ անոր.

— Հրանտ, գիտես, Տիրանը որ գեղեցիկ բանաստեղծութիւններ կը գրէ, դուն ալ հաւնած ես անոր գրածներուն եւ նոյն իսկ անգամ մը ըսիր թէ շատ բան կը յուսաս իրմէն . . .

Հրանտ անմիջապէս յիշեց.

— Ասոր զինքը տեսայ եւ մեծ հիացումով խօսեցաւ քու վէպիդ վրայ. ինծի յանձնարարեց մասնաւորապէս քեզի յայտնել իր համակրանքը եւ նոյն իսկ փափաք ունեցաւ անձամբ քեզ ծանչնալու:

— Ահ, իրա՛ւ. բայց անմիջապէս ժպիտը դառնացաւ, չէ՞ մի որ անոր երիտասարդ եւ քնարերգական հոգին խոյանքները որ անմոռանալի տողերու մէջ *fixé* կ'ըլլային չէ՞ մի որ անոր հազուադէպ զգայնութիւններու թրթռումները որ իր բանաստեղծութիւններուն մէջ կը յայտնուէին, միշտ անմատչելի մնացած էին, ունայն, անոնք ալ ունայն, ամուլ ծաղիկներու պէս որ թերթ առ թերթ ցրուած հովին բոպէ մը միջոցին մէջ պիտի պտուտքին ու պիտի անհետանան առանց պտուղ ձգելու իրենց վաղանցիկ գոյութենէն: Սարգիս այն իրիկուն՝ նախ դարձացած վերջապէս նեղացաւ ընկերոջը:

— Ալ վերջապէս չէիր կրնար սպասել որ ամբողջ համայնքը իր համակրութիւնը զնէր ոտքերուդ առաջ, վերջապէս . . .

Հրանտ անմիջապէս զայն ընդհատեց:

— Չէ բարեկամ, մի՛ կարծեր թէ՛ յաջողութեան ծարաւի՛ մինակ գնահատութիւն կը սպասէի, թէ կը յուսայի որ ամէնքը զգլխուած, հրապուրուած պիտի ծափահարէին ինծի . . . չէ՛, բայց կը սպասէի որ մեր համեստ գրական աշխարհին մէջ իմ ըրած ջանքս, որքան ալ պղտիկ ըլլայ, որքան ալ անյաջող, ի նկատի առնուի, թէ արժէք մը տրուի անոր, եւ թէ վերջապէս, ինչ գիտնամ, հակառակը ենթադրելով, պիտի պարտաւորի, պիտի քննադատուի . . . բայց այս լռութիւնը, անյեղի եւ կայուն այս բացարձակ մեղմութիւնը . . . օհ, չէ՞ . . . պէտք է խոստովանիլ թէ այլ եւս ընկիւք չունիմ մեզի համար . . .

Ինքզինքէն ելած եւ չափազանց գրգռուած կը խօսէր իր ընկերոջը ձայնը խափանելով եւ տնոր բոլոր առարկութիւններուն կը պատասխանէր.

— Ես մերժուած մըն եմ, բոլորովին մերժուած մը:

Օրեր անցան եւ Հրանտ անգործութենէ եւ գրեթէ առանձնութենէ հիւանդ կը պտուտքէր սենեակին մէջ. ինքզինքէն եւ սրիշներէն դժգոհ, տարտամօրէն զգալով թէ իր առաջին տնայնագրութեան դէմ ընկրկուի նկարագրի տկարութիւնը մը կը յատնէր արգէն. երբեմն մինակը կ'երթար Սիւտարի բարձունքները եւ ինքզինքը կը մոռնար իր ուրջի չքեղ հորիզոնը գիտելով. երբեմն բնութեան գեղեցկութիւններէն հրապուրուած՝ հաճոյքով կը քաշէր երկար ատեն մշակուած արտերու մէջտեղէն կրունկովը տափակցնելով կակուղ հողը. տաք հովը իրեն կը բերէր հասունացած հասկերուն անորոշ բուրմունքը եւ կանակը արեւին տուած կարծես տաքութիւնով եւ լոյսով պարուրուած՝ կը յառաջանար շլանալով իր չուրջի անպատում եւ անհաւասարելի բեղմնաւորութենէն: Եւ ակամայ կը խորհէր թէ ինչպէս այս սքանչելի մթնոլորտին մէջ այսքան գեղեցկութիւններով չըմպատուած, ուր օդին մրմունջը անգամ բուրումնաւէտ եւ կենսականութեամբ առլի քերթուած մըն է ինքնին, ուր ամէն բան գեղեցկութեան կը հրաւիրէ, գեղեցկութեան կըստիպէ, ուր ընդհանուր ներգաշակութեան մէջ տգեղ շարժում մը, տգեղ խօսք մը, իբր օտար եւ խանգարող տարր մը ինքնին գոյութիւն պիտի չունենար, ինչպէս այս *Souveraine* գեղեցկութեան մէջ իր պատկանած համայնքը ամէնէն աւելի գոց կը մնար իր միջավայրին հրապուրչին եւ գրեթէ միակ ստատորոգ տգեղութեան, անշուրհութեան . . . ու երբ Սարգիս զինքը կը գտնէր, քով քովի քաշելով՝ Հրանտ կը մրմնջէր անոր իր մտածումները ու անորոշ հոգով մը զղբում եւ վերադառնային զառիվարէն իջնելով, ճակատին վարդագունած վերջալոյսի փողփողուն ճառագայթումէն, աչքերնին քթթելով լուսայեռ քաղաքին մէջէն որուն ամէն պատուհանները ոսկեղոծ ճաճանչներու տորձակ մը կը ցոլացնէին . . . եւ իրենց հոգին կը լինար անսահման տխրութեամբ մը:

Իրիկուն մը շատ վարանումներէ ետքը Հրանտ յայտնեց անակընկալ մտադրութիւն մը. երկու օրէ ի վեր նամակ մը ստացած էր հորեղբորմէն որ հիմակ Բարիդ հաստատուած էր առեւտրական գործով մը. իր եղբորորդին կը կանչէր իր քովը յայտնելով թէ մէկու մը պէտք ունի իր գործին համար եւ իրեն համար շատ ցանկալի պիտի ըլլար եթէ Հրանտ ինքն իսկ ընդունէր այդ պաշտօնը. Հրանտ կ'ըսէր թէ պիտի մեկնէր, երկար ատեն

երկու ընկեր լին քաշեցին. քանի՛ անգամներ Սարգիս խորհեցաւ յայտնել իր բարեկամին թէ ինքը ո՛րքան մինակ եւ ջլատուած պիտի զգար ինքնիրենը մնացած խմբադասկան եւ գրական միջավայրին մէջ, եւ թէ արգէն ինչքան բան կը յուսար իր չն. բայց միեւնոյն ատեն սրտի սեղմում մը կ'արգիւէր զինքը խօսելէ. երբ տանը մօտիկցան այն ատեն միայն Հրանտ յայտնեց թէ իր մեկնումով զրազած՝ ալ չպիտի կրնար զինքը տեսնել եւ իր վերջին ժամագրութիւնը տուաւ իր մեկնման օրը:

Հրանտ առանց ցաւի մեկնեցաւ իր ծնողքէն. անոնք առաջինները եղած էին որ զինքը չէին ճանչցած, եւ չուզեց որ նոյն իսկ քուրը ընկերանայ իրեն:

Քարափին վրայ՝ հակառակ շատ բաներ ունենալուն իրարու ըսելիք Սարգիս եւ Հրանտ քիչ կը խօսէին, զգուշանալով իրարու նայելու. երկուքն ալ չափազանց տխուր էին. Սարգիս իր հետ բերած էր Տիրանը որ շտապած էր գալ անձամբ իր հիացումը յայտնելու Հրանտին. թերեւս այս երրորդին ներկայութիւնն էր որ գիրենք անհանգիստ կ'ընէր իրենց վերջին հրաժեշտին մէջ բռնազօռ սիկ եւ տենդազին բան մը կար եւ երկուքն ալ հաւաստաբալէս ցաւազին բան մը կը զգային իրենց հոգուրն խորը, սխալ, ծուռ բան մը ընելու տարտամ զգայնութիւնը. Հրանտ ժամ մը առաջ առանձնանալու պէտքը զգալով կանուխէն շոգեւնաւ մտաւ եւ Սարգիս ու Տիրան մեկնեցան:

Քարափին իրարանցումին մէջէն զրգուարաւ ճամբայ բանալով կը յառաջանային. երբ Թօփհանէ հասան, Տիրան ըսաւ թէ Պէշիքթաշ պիտի երթար եւ Սարգիս ընկերացաւ իրեն: Ծառուղին մէջէն կ'երթային խօսակցելէն, երբեմն լատու փափաքէն Սարգիսի ձայնը կը մարէր եւ խոնաւութիւնը կը զգացուէր թարթիչներուն ծայրը: Քանի կը յառաջանային յոգնութենէն սրունքները կը ծռէին եւ սկսաւ կաղալ. Տիրան խանդավառուած կը խօսէր Հրանտի վրայ եւ Սարգիս հաճոյքով մտիկ կ'ընէր զինքը:

— Այդ խմբէն մարդիկ շատ քիչ ունինք դժբաղդարար:

Բայց հետզհետէ իր աչքերուն մէջէն խանդավառութիւնը կը մարէր եւ երբեմն անսահմանելի մեղմագոյնութիւն մը կ'անցնէր իր դէմքին վրայէն:

Իրիկնամուտ էր. երբ ետեւ դարձան ամբողջ հորիզոնը հրդեհուած էր եւ ոսկեղօծ գմբէթի մը ետեւէն երեւցող կայմեր կը ցցուէին դէպ ի վեր՝ շառագունած վերջալոյսէն եւ ճառագայթներու պէս միտելով երկնքին մէջ. Պէշիքթաշի մօտ էին, Սարգիս շնչասպառ կեցաւ:

— Կուգե՛ս վայրկեան մը հանգիլ հարցուց Տիրան . . .

— Ժամանակը անցած է:

— Ի՞նչ փոյթ, օգը այնքան աղւոր է, նաւակով կրնաս վերադառնալ Սկիւտար: Ծովեզերեայ սրճարան մը գացին եւ պարտասած ինկան աթոռներու վրայ:

Հետզհետէ հորիզոնը կը աժգունէր եւ Վոսփորը կ'երկնար արծաթի պէս ճերմակ, որուն վրայ ասդին անդին վարդագոյն շողեր կը տատանէին. երթեւեկող նաւակներու եւ մակոյկներու մէջտեղէն սեւ դանդուած մը կը յառաջանար դէպ ի վեր:

Տիրան ոտքի ելաւ:

— Գիտե՞ս, Սարգիս Հրանտին չոգենաւն է:

Ուշադրութեամբ նայեցան եւ հաստատեցին. այն ատեն երկուքն ալ ba-lustre/ն կրթնած սկսան դիտել. չոգենաւը հանդարտօրէն կը յառաջանար, Գապաթալը բաւական անցած էր երբ իր վրայ դառնալով սկսաւ վերադառնալ:

Կամաց կամաց կը հեռանար դէպ ի Սարայ Պուրնու. մանիշակագոյն եւ ծանր ամպերուն ներքեւ վարդագոյն գօտի մը միայն հորիզոնին վրայէն կը գծուէր հետզհետէ աժգունելով. դիմացէն մզկիթներու ամբողջութենէն միւս կողմէն շքեղօրէն կը սլանային դէպ ի վեր իրենց նրբին պերճութեանը մէջ. դեռ ասդին անդին զմբէթներ կը ցոլացնէին իրենց մէջ պահուած ցոլերը բայց բուսականութիւնը հոծ եւ խիտ, հեռաւորութեան մէջ ալ բոլորովին մթնցած կ'երեւէր. վայրկեան մը երկուքն ալ զբաղած այս կախարդիչ հեռապատկերէն չոգենաւը կորսնցուցած էին աչքէ. հեռուն Մարմարային գիծը կուրուագծուէր լուսեղէն ճերմակութեամբ մը եւ այդ ճերմակութեան վրայ սեւ բիծ մը կը դողդոջէր եւ կ'անհետանար:

— Ծոգենաւը կորսնցուցինք, մըմնջեց Տիրան:

Եւ երկուքին աչքերը յառեցան երկայն եւ ճերմակ գծին զոր չոգենաւը ակօսած էր գորշագոյն շուրերուն վրայ եւ որ դեռ կը փալփար անհամար արծաթեայ պլսպղումներով:

ՀԱՊԷԼ ԵՍՍՏԵԱՆ

(Վ Ե Ր Զ)

ԽՆԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր յարգոյ աշխատակից Յակոբ էֆ. Գուրգէն իր վերջին հիւանդութենէն բուրորովին ապաքինման ճամբու մէջ մտած ըլլալուն, խմբագրութիւնս կը փութայ իր ամէնէն անկեղծ խնդակցութիւնները յայտնել եւ կը մաղթէ որ չուտով կատարելապէս ի վիճակի ըլլայ իր գրական աշխատութեանցը վերսկսելու:

ԱՆԳԼ. ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԵՐ ԷՏՈՒՆ ԱՐՆՕԼՏ

ԼԵՒՈՆ ՔԻՐԻՇՃԵԱՆ

ՐՈՒԱՆՄԱՐԴ

դառնալու համար պէտք է մտնել յաւիտենականութեան սեմէն

ներս. ահա դարուս պահանջը, ինչպէս ծերացած փիւնիկն իր խարոյկին ածինէն ծնունդ կուտայ — կըսեն — նորափետուր փիւնիկին, եւ ինչպէս բոյսերու հունտը հողին տակ տարրալուծուելէն յետոյ մեզի կը դրկէ իր գուարթուն ծիւղը, այնպէս ալ կարծես մարդը պէտք է մահանայ, որպէս զի իր ասպարէզին ու գործունէութեան մունետիկները հրապարակ գան եւ բարձրախօս բարբառին: Մեր դարը որ ընկերային, գիտական ու քաղաքական բարդութիւններով այնքան յղի է, չի կրնար ժամանակ վատնել, զբաղելու համար ապրող անհասականութիւններով: Իմացական ի՞նչ հսկաներ եւ հանճարի ի՞նչ հոյակապ ստեղծագործութիւններ կան որոնք անծանօթ կը մնան այսօր, որովհետեւ կը շնչեն. օր մը երբ մահը գայ դէպ ի յաւիտենականութիւն առաջնորդել զանոնք, ամէն բերան կը սկսի շարժիլ, դրուատիք կամ պարսաւ հիւսելու համար: Կը մտածեմ թէ մեր քաղաքակրթութեան դարուն մէջ, ուր մահն է որ անմահացումի առիթը կը հայթայթէ գլխաւորաբար, տակաւին չեն սրբուած հետքերը հնադարեան սովորութեան մը, որուն համաձայն մեռել մը կ'ենթարկուէր հանրային դատաստանին եւ ամէն անհատ իրաւունք կը ստանար կարծիք յայտնելու անձի մը մասին, որ այլեւս տարբեր աշխարհ մը փոխադրուած է:

Մահը կ'անմահացնէ

Սըր Էտուին Արնօլտ օր անցեալ հինգշաբթի մեռաւ Անգլիոյ մէջ, Հէրպերդ Սթենսըրի հետ, որ մեռաւ չորս ամիս առաջ, ժամանակակից Անգլիոյ հոյակապ իմացականութիւններէն մէկն էր: Անիկա իր կէս դարու գործունէութեամբ, թէ իբր գրագէտ եւ բնագէտ, իբր խմբագիր եւ արձակագիր, իբր քերթող եւ արուեստագէտ, անկիղծի մորենիին պէս լուսաւորեց բիւրաւոր միտքեր, Ծայրագոյն եւրոպայէն մինչեւ Ծայրագոյն Ասիա: Ու այսօր, որ ալ եւս լռած է անոր ձայնը,

ահա ամէն կողմէ մտտ կը բարձրացնեն զայն դրուատողները:

Սըր Էտուին Արնօլտի գործունէութիւնը սահմանելու համար կը բաւէ ըսել. — Համայնագրական միտք մը եւ Արեւելքի սիրահար սիրտ մը կը կրէր. ու մեռաւ «պատնէշին վրայ»:

Բոլորովին տարբեր իր մեծ հայրենակից՝ Հէրպերդ Սթենսըրէն, Սըր Էտուին Արնօլտ հաւասարապէս կը

Համայնագրական գրագէտ իրարու անհաշտ միտք եւ թաղարուած ուսումներով եւ գիտութիւններով, եւ

իր ճարտար իմացականութեամբն ու ճապուկ գրիչովը կը յաջողէր գրական ամէն սեռի մէջ փայլիլ: Իբր լեզուագէտ՝ թանկագին արժանիքն ունի Ճարտերէնի, նոր եւ հին Պարսկերէնի, Սանսկրիտի եւ ուրիշ արեւելեան լեզուներու տիրացած ըլլալուն, իբր բանաստեղծ՝ անուանի է իր գրաւիչ նկարագրութիւններովը, իսկապէս քերթողական ներշնչումներովը եւ այն աշխատութիւններովը՝ որոնցմով անգլիոյսօս աշխարհին ծանօթացուց Ճարտերի, Հնդկաստանի եւ Պարսկաստանի բանաստեղծական հրաշալի գանձարանները, իբր գիտութեան առաքեալ՝ բազմաթիւ էջեր ունի գրած կենդանաբանութեան, բնախօսութեան, բուսաբանութեան եւ մասնաւորաբար պարտիզպանութեան ու ծաղկեմշակութեան վրայ, որոնք իր կեանքին վերջին օրերուն նախասիրուած ժամանցներն էին: Իբր խմբագիր եւ օրագրող՝ անջնջելի անուն մը թողած է, քանի որ իր գործունէութեան բո՛ւն ասպարէզը բացուեցաւ 1861ին, երբ Տէյլի Թէկիկրաֆի խմբագիր կ'անուանուէր, քիչ յետոյ վաւերու համար այդ լայնածաւալ թերթը վերջին տարիներս թերթին զուտ քաղաքական ճիւղը ուրիշներուն թողլով, ինք կ'աշխատէր միայն գեղարուեստական բաժնին, գծելով գեղեցիկ պատկերներ, եւ գրելով կանանց առտնին կենցաղին յատուկ տեսութիւններ:

Երկու տարի առաջ կը յիշեմ Թարգմանած և «Բիւզանդիոն»ի մէջ հրատարակած ըլլալ Սըր Էտուին Արնօլտի Կանանց Բաժնի մէկ յօդուածը, ուր Ասեղնագործութիւնը ներկայացուած է իբր կարեւոր մէկ ճիւղը Գեղարուեստին: Ինքնին այդ յօդուածը ներդաշնակ խառնուրդ մըն է բանաստեղծութեան, ընկերաբանութեան և բանասիրութեան. անոր մէջ Անգլիացի գրագէտը խօսելով այսօրուան Անգլիացի ու Ամերիկացի կնոջ ժամանցներուն վրայ, ասեղնագործութիւնը կը համարէ իբր գեղեցկագոյն ժամանցը: «Եթէ սակայն կատարուի վաղեմի սովորութեանց համաձայն և գեղարուեստական պահանջներու զոհացմամբ» ի՞նչ են սակայն այդ «վաղեմի սովորութիւնները»: Այդ խօսքին իմաստը ըմբռնելու համար պէտք է ճանչցած ըլլալ Սըր Էտուին Արնօլտի ամէնէն աւելի ետ իմացականութիւնը, որ սակայն դասականութեան կառչաց մնաց մինչեւ վերջը: Արդարեւ, այն ի՞նչ խանդավառութեամբ և հեղինակութեամբ կը խօսէր Եգիպտացւոց, Սուրիացւոց, Տրովադացւոց և Բիւզանդական ասեղնագործութեանց վրայ, բացատրելով անոնց պատրաստութեան եղանակները, պայմանները և զլուխ գործոցները:

Սրբ Էտուին Արնօլտ իր «Կանանց Բաժին»-ի յօդուածներովը մեծ յեղաշրջում յառաջ բերած է անգլիական ամէն դասու կանանց շրջանակներուն մէջ: Ինքը կիներէն սիրուած եւ կիները սիրած գրագէտ մը եղաւ: Դեռ մէկ քանի ամիս առաջ իրեն հարցունեցաւ թէ ի՞նչ բան կը նախընտրէ կիներուն վրայ: Էտուին Արնօլտ այս հաճելի հարցումին պատասխանելով պայման կը դնէր որ ամէն կին Պարսկերէն գիտնաւ, քանի որ ինք փորձով գիտէր եւ համոզուած էր թէ Պարսկերէնը հիանալի ներդաշնակութիւն մը ունի եւ հնչաւորութիւնը ճշգրիտ էր մը կը փոխէ կանացի խօսակցութիւնները:

Անոնք միայն կրցած են կատարելութեան մօտ յաջողութիւններու տիրանալ, որոնք գիտցած են ճիշդ եւ նորը համեմատելով ծառայեցնել իրենց նպատակներուն. ընկերային բարքերը, կրօնքը, գրական գաւառութիւնները, իմաստասիրութիւնը, այս բոլորը կը կրեն իրենց գաւառաշրջանին առանձնատուկ դրոշմը. ու այն իմացականութիւնը որ ճարտարութիւնն ունի իր ապրած դարաշրջանը հաշտեցնելու վաղնջականին հետ, անիկա՛ միայն կոչուած է լայնածաւալ ժողովրդողականութիւն մը շահելու: Էտուին Արնօլտ այս կարգի իմացականութիւն մըն էր. անիկա լայնախոհի անխտրականութեամբ քաղեց ինչ որ կրնար, հինէն ու նորէն. իր տոկուն գանկին տակ միտերեց ժամանակակից քաղաքակրթութեան ըսկզբունքներուն հետ նախաքրիստոնէական

ցեղերու իմաստութիւնները: Գիտական ու գրական ծանօթութեանց համահաւասար տեղ տուաւ ու ճարտարական ոգրերգութիւններ հեղինակեց այն պահուն իսկ ուր իր հայրենակիցներուն համար պարտիզամշակութեան գրուածականը կը հիւսէր:

Բայց Սրբ Էտուին Արնօլտի կեանքին յատկանշական գիծը հոս չի վերջանար: Միտքը՝ որ համայնագէտ էր, ընկերացած էր սրտի մը՝ որ Բնութեան սիրոյն երկրպագուն եղաւ. յարածամ: Անգլիական նոր գրականութեան մէջ քիչեր իրեն չափ խանդավառութեամբ ներշնչուեցան Բնութեան անպարագայի պերճութիւններէն. ու ոչ ոք՝ Մ. Արեւմուտքէն՝ իրեն չափ սիրահարօրէն յարեցաւ Մ. Արեւելքին, որուն պատմական յիշատակարանները այնքան կը զբաղեցնէին զինքը, եւ որուն հրաշալի գիցարանութիւնը զգլխած էր զինքը. ինչպէս մշտադալար բուսականութիւնը՝ ներշնչած, Հիւսիսի այդ ճնշարհիկ ծաղիկը երկար տարիներ թափառեցաւ Հնդկաստանի, Ճաբոնի եւ արեւելեան միւս ծիծաղկոտ երկիրներուն տակ, եւ երբ օր մը հայրենիք վերադարձաւ, իբր հարազատ ծնունդն իր հողին, նորանոր բողբոջներով ու բուրումներով խնկաւետեց ընթերցողներու անհամար բազմութիւն մը, առանց այլաւորման, առանց ինքնատիպ ճաշակի խաթարման:

Արեւելքի սիրահար սիրահար վառութեամբ ներշնչուեցան Բնութեան անպարագայի պերճութիւններէն. ու ոչ ոք՝ Մ. Արեւմուտքէն՝ իրեն չափ սիրահարօրէն յարեցաւ Մ. Արեւելքին, որուն պատմական յիշատակարանները այնքան կը զբաղեցնէին զինքը, եւ որուն հրաշալի գիցարանութիւնը զգլխած էր զինքը. ինչպէս մշտադալար բուսականութիւնը՝ ներշնչած, Հիւսիսի այդ ճնշարհիկ ծաղիկը երկար տարիներ թափառեցաւ Հնդկաստանի, Ճաբոնի եւ արեւելեան միւս ծիծաղկոտ երկիրներուն տակ, եւ երբ օր մը հայրենիք վերադարձաւ, իբր հարազատ ծնունդն իր հողին, նորանոր բողբոջներով ու բուրումներով խնկաւետեց ընթերցողներու անհամար բազմութիւն մը, առանց այլաւորման, առանց ինքնատիպ ճաշակի խաթարման:

Լոկ Հնդկաստանի վրայ գրեց նկատարանները:

«Մ Ա Ղ Ի Կ»-ի Թ Ե Ր Թ Օ Ն Ը (11)

Ա Ն Ո Ւ Չ Ք Ա

(Վ. ՊԱՍԿԱՆ ԹՈՒՐԿԵՆԵՑԻ)

ՆիկԱ, այդ միջոցին կ'երեւակաւորէր, չեմ գիտեր ինչո՞ւ, թէ օրըտեղ էի:

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ ինծի, մեկնելէ առաջ, ամէն բանէ աւելի կը վախճամ որ իմ լըջութեանս վրայ կասկածիք: Ասկէ ետքը ինչ որ ըսեմ՝ ձեզի հաւատացէք: Բայց առոր փոխարէն անկեղծ եղէք ինծի հետ, վրաս հեղէք թէ ես միայն ճշմարտութիւնը պիտի ըսեմ ձեզի, պատուոյս վրայ կը խոստանամ:

Այս պատուոյ վրայ խօսքերը նորէն ինծի ժրպատիւ տուին: Ա՛հ մի խնդրեք, ըսաւ ինծի աշխուժեալ, ապա թէ ոչ կը կրկնեմ ձեզի ինչ որ ինծի ըսէք երէկ. — «Ինչո՞ւ կը խնդրեք կորս: Կը յիշէք աւելցուց ըսակի մը լուսութեանէն ետքը որ երէկ ինծի թեւեռու վրայ կը խօսէիք. իմ թեւեռն ըսած են Բայց չեմ գիտեր գէպի ո՞ր թուիլ: — Ի՞նչ կ'ըսէք պատասխանեցի իրեն, բոլոր ճամբաները բաց են ձեզի:

Սեւեռուն նայուածքով մը քանի մը վայրկեան նայեցաւ ինծի:

— Այսօր գէշ կարծիք ունիք իմ վրաս ըսաւ ինծի, քիչ մը յօնքերը պատահեցաւ:

— Ե՛ս, գէշ կարծիք մը ձեր վրայ: — Ի՞նչ ունիք հոգ գէմ առ գէմ այդ սրտանեղ երեւոյթով, հարցուց Կակին այդ միջոցին: Կ'ուզէ՞ք որ երեկուան պէս վալս մը նուագեմ ձեզի:

— Ոչ, ոչ գոչեց Անուշաւ ձեռքերը իրարու միացնելով. այսօր ոչ մէկ բանի համար...

— Հանդարտե՛, չպիտի ստիպեմ քեզի:

— Ոչ մէկ բանի համար կրկնեց անիկա տրժագունելով:

— Արդեօք ինծի կը սիրէ՞, կը մտածէի Հուսնոսի մտիկնալով որուն գրեթէ սեւ ջուրերը կը թաւալէին արագութեամբ:

ԺԳ.

— Արդեօք դիմ պիտի սիրէ՞, հարցուց ինքզինքիս, յաջորդ առտուն երբ արթնցայ: Վախցայ ասկէ աւելի հարցում մը ուղղելու ինքզինքիս: Կըզայի որ անոր պատկերը, այդ մանկամարդ աղջկան պատկերը, որ «բանազգօտիկ փայտ» մը ունէր, մտքիս մէջ քանդակուած էր և թէ դիւրութեամբ չպիտի աւելի այդ պատկերը: Լ. Գալի և ամբողջ օրը հոն կեցայ, և անցողակի տեսայ Անուշաւին: Գիշ մը զլուխը կը ցաւէր: Քանի մը վայրկեանի համար վար իջաւ, ճակատը թաշկինակ մը կապած: Տփփոյն և գողգողուն, աչքերը կէտ մը գոցած էր: Գիշ մը խնդաց և ըսաւ ինծի:

— Կ'անցնի, բան մը չէ. ամէն բան կ'անցնի այնպէս չէ՞:

Ու դուրս ելաւ:

Չգալի որ կը ձանձրանամ, ինքզինքս պարագութեան մէջ և տխուր կը զգայի, և ատով հանդերձ չէի կրնար մեկնելու որոշում տալ: Ուշատուն տուն վերադարձայ առանց զայն անգամ մըն ալ տեսնելու:

րազրական ու կրօնա-ազգայնական բաղամթիւ գիրքեր, որոնց մէջ կարեւոր տեղ մը կը բռնէ The Light of Asia, որ պոետաւորական կրօնքին վերլուծական պատմութիւնն ու մեկնաբանութիւնն է, շատ լաւ ընդունելութիւն գտած՝ բոլոր արեւելագէտներէն:

Հնդկաստանէն ետք այցելելով Ճաբոնական Կղզիները, մօտէն ուսումնասիրեց կենցաղն ու լեզուն այն կարճուկ մարդոց, որոնց իմացական մեծութեան շերտ հաւատացող մըն էր Էտուին Արնօլտ: Ճաբոնական աղգային ոգին՝ մօտէն գիտուած՝ զինքն ալ աւելի հաստատեց իր գաղափարներուն մէջ, որոնք ճարտարական նոր քաղաքակրթութեան մը բարիքները կը շատագոյնէին: Բիէն Լոգի մը Մատամ Քրիզանդեմով սիրային վէպ մը կրնար կաղմաւորել: Բայց Սրբ Էտուին Արնօլտ՝ աւելի բաղմակողմանի միտք եւ ցեղերու ոգիին աւելի խորը թափանցող սիրտ՝ գրեց Ոճուման, դիւցազներգելու համար այն հերոս Ճաբոնուհին որ մարտիրոսուեցաւ աղգային նաւատորմին փրկութեան համար: Այսօր, Աժուան միանգամայն ծովերուն եւ ցամաքներուն վրայ անմահացած է, զի եթէ անոր անունը Էտուին Արնօլտի գործով ցամաքային Եւրոպայի վրայ՝ կ'ապրի տակաւին, հեռուն, Հեռաւոր Արեւելքի ծովերուն մէջ ալ ճարտարական Աժուան մեծ զրահաւորը կը յաւերժացնէ անոր յիշատակը: Եւ, ո՛վ գիտէ, թերեւս այդ հերոս Ճաբոնուհին գաղափարայնացած սէրն ու ինքնամոռաց

Յաջորդ օրը ամբողջ առտուն բարոյական թմրութեան մը մէջ էի. փորձեցի աշխատել թեան սկսել. բայց անկարելի եղաւ. բան մը չկրցայ ընել. ինքզինքս ստիպեցի որ բանի մը վրայ չխորհիմ, բայց առոր ալ չյաջողեցայ: Քաղաքին մէջ թափառեցայ, տուն վերադարձայ, յետոյ նորէն դուրս ելայ:

Ձեր անունը պարոն Ն. չէ՞, ըսաւ ինծի յանկարծ պզտիկ տղու մը ձայնը՝ ետեւէս:

Ետիս դարձայ. տղայ մը ինծի մօտեցաւ:

— Ասիկա օրիորդ Աննայի կողմէն է:

— Ու նամակ մը տուաւ ինծի:

Բացի եւ ճանչցայ անոր արագ եւ անուղիղ գրութեանը:

«Պէտք է անպատճառ ձեզ տեսնեմ» կը գրէր ինծի. այսօր ժամը չորսին գտնուեցէք քաղաքին մատուռին մէջ, աւերակներուն տանող ճամբուն վրայ: Մեծ անխոհեմութիւն մը ըրի... եկէ՛ք: յանուն Աստուծոյ. ամէն բան պիտի յայտնեմ ձեզի: Գրաբերիս ընէք թէ այն՝ պիտի տեսնեք դեմ:

— Պատասխան մը ունիք տալիք, հարցուց տղեկը:

— Օրիորդին այն ըսէք, պատասխանեցի: Ու անիկա վազելով հեռացաւ դնաց:

ԺԴ.

Սեւեռուն մտայ և նստելով սկսայ մտածել: Սիրտու ռեզնութեամբ կը բաղկէր: Մէկ քանի անգամներ Անուշաւային նամակը կարդացի. Ժամացոյցս նայեցայ. տակուին կէտ օր չէր եղած:

Դուռը բացուեցաւ և Կակին ներս մտաւ. տեսայ որ տխուր երեւոյթ մը ունէր. ձեռքս բռնեց և ուժով մը սեղմեց. յայտնի էր որ խորունկ

պաշտուծը զինքը մղեցին այն տարօրինակ ամուսնութեան, որուն վրայ այնքան խօսուեցաւ վեց եօթ տարի առաջ. Էտուին Արնօլտ, որ 1854ին եւ 1864ին ամուսնացած ըլլալով երկու անգամ կին կորսնցուցած էր, 1897ին կ'ամուսնանար Դամմա Գուրօքաւայի հետ, սիրուն ծառնունի մը, որ այսօր երկու սուգ ունի կրելիք, իր հայրենիքը եւ իր ընտանիքը:

Արեւելքի կրթութեան, տնտեսական քարգաւաճման եւ գրականութեանց ու կրօնքներու ուսումնասիրութեան այսչափ անձնուէր աշխատող մը չէր կրնար առանց վարձատրութեան մնալ: Ահա այդ պատճառաւ Էտուին Արնօլտ, որ 1888ին Հնդկական Կայսրութեան ասպետի աստիճանն ընդունելով Սըր Էտուին Արնօլտ կոչուեցաւ, իր կուրծքը զարդարած էր արեւելեան նախշուն չքանչաններով: Վեհ Կայսրը շնորհած էր Բ. կարգի Օսմանիէ եւ Բ. կարգի Մէճիտիէ պատուանշանները: Հանգուցեալ Վիքթորիա թագուհին, Հնդկաստանի Կայսրուհի հռչակուած ատենը Star of India պատուանշանը տուաւ: Պարսից Շահը տուաւ Առիւծ - Արեգակ պատուանշանը, գահատեղով Սըր Էտուին Արնօլտի ներհուն պարսկագիտութիւնը եւ պարսիկ բանաստեղծներու ծանօթացման գործը: Միջատոն տուաւ ճարտական «Նորածագ Արեւ» պատուանշանը, ինչպէս նաեւ ազնուականութեան տիտղոս: Նոյն իսկ Սիամի թագաւորը անման չմնաց այս համակրանքի ցոյցերէն, շնորհելով «Ապիտակ Փիղ» պատուանշանը անոր որ

ախրեան կը հանդիսանար Պուտտայի կրօնքին, այն աստիճան ջերմեանդութեամբ որ անգլիացի աստուածաբանները կը գայթակղէին:

Սըր Էտուին Արնօլտի կեանքն ու գործունէութիւնը սահմանելով կըսէինք թէ անիկա «պատնէշին վրայ մեռաւ»: Բանի մը վերջակէտ պէտք էր Պատնէշին գնել այս խօսքին քով, վրայ մեռաւ որպէս զի երկարատեւ գաղար մը ժամանակ տար մեզի, անոր վրայ խորհրդածելու: Երկու ամիսէն եօթնամսուն երկու տարեկան կըլլար Էտուին Արնօլտ. ֆիզիքապէս ընկճուած էր այլեւս, քանի որ կէս մէջքէն վար անդամալուծուած էր եւ աչքերուն լոյսը իրմէ առաջ դացած էր հանգիչ յաւիտենական օթեւանին մէջ: Այնքան շատ խոնջած ու սպառած էր: Բայց մտաւորապէս միշտ տոկուն Անգլիացին կ'ապրէր այն լոյսով որ իրենց ասպարէզը բեղմնաւորապէս անցրնողները միայն կը կրեն: Անիկա մեռաւ «պատնէշին վրայ» թուղթ ու գրիչ ի ձեռին, դեռ մինչեւ Ծայրագոյն Ասիա չի զրկած իր վերջին աշխատութիւնները, որոնցով կը բացատրէր ճարտական զրահաւորներուն պատմական նշանակութիւնը: Սըր Էտուին Արնօլտ, իբր հաւատարիմ աւանդապահ այն սկզբունքին թէ ծովին բացերը առանց անձնի մնացած նաւը պէտք է կայմերն ու . . . ղէկն ալ վառէ նաւահանգիստ հասնելու համար, մինչեւ յետին վայրկեանը մաքառեցաւ «պատնէշին վրայ»

ու հոն ինկաւ: Եր յիշուի թէ ութսունամեայ Հէրպերթ Սթենսըր ալ իր մահէն դեռ մէկ երկու շաբաթ առաջ իմաստասիրական յօդուածներ կը գրէր Spectator-ի մէջ:

Ծաղիկի նախընթաց մէկ թիւով փափաք կը յայտնէինք որ մեր տարէց գրագէտները փոխանակ ասպարէզը լքելու, միշտ պատնէշին վրայ մնան, որովհետեւ այդ կերպով միայն կ'ըսէինք թէ վերջ պիտի գտնեն այսօրուան գրական աղճատութիւնները: Հէրպերթ Սթենսըրի ու Էտուին Արնօլտի պատնէշին վրայ մահերը առիթ կ'ընծայեն անգամ մը եւս անդադադանալու մեր Հիներու եւ Նորերու խնդրին, ցոյց տալու համար թէ օգտակարապէս անցուած կեանք մը միշտ թանկագին հնութիւն մըն է, եւ այն որ երկար տարիներու գործունէութիւն մը պատնէշին վրայ միայն կը փակէ, ամէնէն իրական ծառայութիւնը բերած կ'ըլլայ, իր հետապնդումներուն իրագործման նպատաւորող:

Յառաջիկային պիտի ծանրանանք Էտուին Արնօլտի կեանքին ու Գործին յատկանշական կողմերուն վրայ:

ԾԱՂԻԿԻ ԳՈՐԾԱԿԱՆՆԵՐԸ

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍՑԻՆԵՐՈՒՆ. — Տեղուոյ մեր գործակալն է ըստ առաջնայն Արեւած էՔ. Լ. Կաւաճեան, որուն պէտք է ղիմել «Ծաղիկի» բաժանորդագրուելու համար: ՍՍՄՍՈՆՑԻՆԵՐՈՒՆ. — Սաճումի մէջ «Ծաղիկի» գործակալն է Կարապետ էՔ. Տէրմէնեան, որուն պէտք է ղիմել բաժանորդագրուելու համար:

Երբեք մը տպաւորութեան տակ կը գտնուէր. — Ի՞նչ եղար, հարցուցի անոր: Կակին աթոռ մը առնելով քովս նստաւ:

— Երեք օր առաջ, ըսաւ բռնի փայտով մը և անվտանգ ձայնով մը, ձեզի պատմեցի անանկ բաներ որոնք զարմացուցին զձեզ: Այսօր զձեզ տ'լ աւելի պիտի ապշեցնեմ: Եթէ ձեր տեղը ու ընչ մը ըլլար, այսքան անկեղծօրէն սիրտ չէի բանար: Բայց դուք պատուոյ տէր մարդ մըն էք, և կը սիրեմ հաւատալ թէ բարեկամ մըն ալ էք, ուրեմն մտիկ ըրէք դիւ. քոյրս՝ Անուշաբ զձեզ կը սիրէ:

Սարուալով յանկարծակիս ոտքի ելայ: — Ձեր քոյրը, կ'ըսէք . . .

— Այո՛, յարեց անմիջապէս, ես կըսեմ առիկա ձեզի, անիկա խենթի պէս բան մը եղած է և իմ ալ խեղճ գլուխէս պիտի թուցնէ: Բարեբախտաբար ստեղ չի գիտեր և տմէն բան ինծի կը վտահի: Ահ, ի՞նչ տեսակ սիրտ մըն է այդ ողջկանը, բայց ինքզինքը պիտի կորսնցնէ, վրաստա՛հ եմ:

— Ապահովաբար կը սխալիք, պոռացի զայն ընդմիջելով:

— Ոչ, խաբուած չեմ: Երէկ Անուշաբ գրեթէ ամբողջ օրը պառկած էր, բան մը չկերաւ: Ծիծղէ որ բանէ մը չէր գանգատեր, արդէն ոչ մէկ բանէ կը դժգոհի: Ու է անհամբաւութիւն չըզգացի, թէպէտ և իրիկուան դէմ քիչ մը տենդ եկաւ վրան: Բայց առտուան ժամը երկուքին միջոցները եկան զիս արթնցուցին:

— Ձեր քոյրը հիւանդ կ'երեւայ կոր, գացէք նայեցէք անդամ մը:

Անուշաբային սենեակը վաղեցի և տեսայ որ

հանուած չէր, տենդէն կը տառապէր, արցունքներու մէջ ողորուած. գլուխը կրակի պէս էր և ակռաները կը կափկափէին:

— Ի՞նչ ունիս Անուշաբ, հարցուցի:

Վիշտ նետուեցաւ և պաղատեցաւ որ զինքը առնեմ տանիմ եթէ իր մահը չէի ուզեր: Առանց կարենալ բռն մը հասկնալու, փորձեցի հանդարտեցնել զայն, բայց անոր հեծեծմունքները կըրկնապատկուեցան, և մէկէն ի մէկ, իր վշտին տմէնէն զօրաւոր վայրկեանին ինծի խոտովանեցաւ. . . մէկ բառովը հասկցայ թէ զձեզ կը սիրէ: Տես հիմա, դուս ու ես կատարեալ մարդիկ ենք և մեր միտքը կը կառավարէ զմեզ, ատոր համար երբեք չպիտի կարենանք ըմբռնել թէ Անուշաբային ունեցած զգացումները որքան խորունկ են և թէ ի՞նչ աստուկութեամբ կ'արտայայտուին անոնք. այդ զգացումը միանգամայն անակնկալ և անգիմարբեր է ինչպէս փոթորիկը որ կը պոյլթի: Անտարակոյս դուք ալ շատ բարեհամարոյր մարդ մըն էք, շահունակեց Կակին, բայց ատով հանդերձ ի՞նչպէս Անուշաբային ներշնչեցիք այդքան բուռն զգացում մը, ահաւասիկ այս բանը մտքիս մէջ չի սղմիր և ձեզի ալ կը խոտովանիմ: Անուշաբ կըսէ թէ զձեզ տեսնելուն առաջին օրէն ի վեր ձեզի յաւատ է: Այդ պատճառաւ էր որ վերջերս այնքան կուլար և զիս կը վտահայցնէր թէ աշխարհի վրայ ինձմէ զատ ոչ ոչ որ պիտի սիրէր: Անուշաբ կը խորհի թէ դուք կ'արհամարհէք զինքը, հաւանութիւն իր ծագումը գիտնալով: Ինծի հարցուց թէ իր կեանքին պատմութիւնը ձեզի ըրած էի, և, ինչպէս կ'ենթադրէք, ոչ պատասխանեցի իրեն, բայց անոր Թափանցող նայուածքները զիս կը սոսկացնէին: Եթէ բան մը միտքի կը փափաքէ, երբ թաւ, կարելի եղածին չափ շուտ երթալ: Մին-

չեւ առտու անոր քովը կեցայ. ինձմէ խօսք առաւ ու որ վաղն իսկ ճամբայ պիտի ելլէք, և այն ատեն միայն հանդարտեցաւ: Երկար մտածումներէ ետք որոշեցի ձեզի գալ և այս խնդրին վրայ խորհրդակցել: Ըստ իս, քոյրս իրաւունք ունի. լաւագոյն բանը մեկնելն է, և արդէն այսօր իսկ զայն տարած կըլլայի, եթէ միտքս չիմար գաղափար մը որ զիս կեցուց: Ո՞վ գիտէ, թերեւս քոյրս հաճոյ թուած է ձեզի. այն ատեն, ինչո՞ւ համար բաժնուիլ: Այս պատճառով ես ալ գործին մէջ մտայ, և անձնասիրութիւնս մէկ կողմ դնելով և մէկ քանի գիտողութիւններու վրայ հիմնուելով . . . այո . . . որոշեցի գալ և ձեզի հարցնել . . . Այդ պահուն, Կակին ինքզինքէն ելած, խօսքը կտրեց:

— Ներեցէ՛ք ինծի, կը պաղատեմ, ըսաւ, այս տեսակ խօսակցութիւններու վարժուած չեմ:

Ձեռքերը բռնեցի:

— Դուք կ'ուզէք գիտնալ թէ, ըսի հաստատակամութեամբ, արդեօք ձեր քոյրը հաճոյ թուած է ինծի. — այո, հաճոյ թուած է անիկա:

Կակին աչքերը վրաս սեւեռեց:

— Բայց վերջապէ՛ս, յարեց վարանումով, զայն ձեր կինը կ'ուզէ՞ք ընել:

— Ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ որոշակի պատասխանեմ այդ հարցումին. դո՛ւք ըսէք, միթէ կրնամ այդ բանն ընել ճիշդ այս պահուն . . .

— Գիտեմ, գիտեմ, ըսաւ Կակին, ոչ, իրաւունք չունիմ ձեզմէ պատասխան մը ուզելու. և գիտեմ թէ ըրած հարցումս ամէն կերպով պատշաճութեան հակառակ է, բայց ստիպուեցայ այսպէս ընելու: Կրակին հետ խաղալ անխոհեմութիւն է:

(Ընդունալ Կակին)

ԹԱՏՐՈՆ

ԿՈՐԻՆԹԱՆԱՊՈՍՏՈՆԻ

ԵՐ մէջ գեղեցկագի-
տական ճիւղին պատ-
կանած արուեստները
շատ ցանցառ կերպով
ուսուցնասիրութեան առարկայ դարձած
են, եւ ասոր պատճառը պէտք է փնտռել
մեր ժողովուրդին հոգեբանութեան եւ նը-
կարագրին մէջ:

Ինչ որ ազդեցութեւն եւ ժողովուրդներու
պատմութիւնը մեզի ցոյց կուտայ՝ ընդ-
հանրապէս սա համոզումը գոյացուած է
թէ, գեղեցկագիտական ճաշակը ամէնէն
աւելի իր կատարելութեան հասած է այն
ժողովուրդներուն մէջ՝ որոնք ծովերու եւ
գետերու բնակած են, կամ գետաբերան-
ներու վրայ եւ կամ ընդարձակ դաշտերու
մէջ: Այս վայրերը միեւնոյն ատեն եղած
են քաղաքակրթութեան կեդրոններ: Այս
պատճառաւ է որ նեղոսը հին պատմու-
թեան մէջ շատ նշանաւոր դիրք մը գրա-
ւած է իբր կեդրոն բարգաւաճ քաղաքա-
կրթութեան մը: Կամ Տիգրիս եւ Եփրատ
գետերուն միացման տեղը ուր Ասորա-բա-
բելական քաղաքակրթութիւն մը ծաղկե-
ցաւ հիանալի առկախեալ պարտէզներով,
աստեղագիտական դնոսթիւններով որոնք
մարդկութեան յառաջդիմութեան ռահվի-
րաները եղան, աւելի ընդարձակ եւ աւելի
հիմնական հետազոտութեանց առիթ ըն-
ծայելու համար:

Աւելորդ չէ յիշել նաեւ Գանգէսի հո-
վիտը որ արեւելեան քաղաքակրթութեան
մը ո՛չ նուազ փայլուն մէկ կեդրոնը եղաւ՝
թէպէտ աւելի լճացած ձեւի մը մէջ:

Բայց արդի մարդկութեան զարգացու-
մին ու յառաջդիմութեան ամէնէն աւելի
նպաստեցին նախ հելլենական եւ ապա
Ռոմէական ազգութիւնները, որոնք ծի-
ծաղկոտ երկրքի մը տակ ապրելով շատ
շուտ յառաջդիմեցին քաղաքակրթութեան
եւ մանաւանդ գեղեցկագիտական ուս-
մանց մէջ: Ո՛չ մէկ ժողովուրդը կրցաւ
գեղեցիկը այնպէս ճանչնալ՝ ինչպէս ճանչ-
ցաւ Հելլենական ժողովուրդը, որ ճանչ-
նալէն, զգալէն յետոյ, այդ մարդկային
հիանալի զգացումին գիտցաւ ձեւ տալ,
գոյն տալ ու դայն կաղապարել: Անոր
արձանները, պատկերները յաւիտենական
յիշատակարանները պիտի մնան անորը
երբեմնի փառքերուն:

Իսկ փիլիսոփայութիւնը՝ կրնանք ըսել
թէ հելլէն մտքին ամենէն գեղեցիկ ծը-
նունդն է. գեղեցկութեան ճաշակը ազ-
նուացնող ցեղ մը միայն պիտի կրնար
զայն արտայայտել պէտք եղածին պէս

բառերով, վասն զի ո՛չ ապաքէն մարդ-
կային անձին՝ անոր ներքին եւ արտաքին
աշխարհներուն գիտութիւնն ալ գեղեց-
կագիտականին կալուածին մէջ կը մտնէ:
Այս ճաշակը Հելլեններէն փոխանցուեցաւ
Հռոմայեցիներուն եւ ապա տակաւ բո-
լոր ժողովուրդներուն՝ որոնք ամէն ինչ
դարերու երկար հոլովումներուն ատեն
մշակեցին, զարգացուցին ու հասցուցին
այսօրուան կատարելութեան:

Յայտնի է թէ գեղեցկագիտականին
մէջ շատ ճիւղեր կան, որոնց վրայ կ'ար-
ժէր առանձին առանձին տեղեկութիւն-
ներ տալ, բայց մենք աւելի ուշադրու-
թեան արժեք կը փափաքինք քաւորոնը
որ նոյնպէս գեղեցկագիտականին մէկ
ճիւղն է եւ թերեւս ամէնէն կարեւորը,
եւ որ շատ աւելի վերաբերութիւն ունի
մարդկային կեանքին հետ: Վերացական
գաղափարները չեն որ զմեզ կը հետա-
քրքրեն, որոնք թերեւս երազի մը տպա-
ւորութիւնը գործեն մեր զգացումներու
աշխարհին վրայ, առանց իրական փոփո-
խութիւն մը յառաջ բերելու հոն: Դիտ-
ուած պարագայ մըն է որ վերացական
գաղափարները, տեսութիւնները կամ գի-
տութիւնները չեն որ մարդուն հետա-
քրքրութիւնը կրնան յագեցնել. ո՛րքան
ապրինք, դարձեալ իրական վախճանի մը
չպիտի կրնանք հասնիլ, մեր բոլոր հետա-
զոտութիւնները թարթափումներ պիտի ըլ-
լան, որոնք փոխանակ հարցի մը լուծման
նպաստաւորելու՝ անոր ա՛լ աւելի կնճռոտ
գոյն մը պիտի տան երբեմն: Որքա՛ն մեծ
հանճարներ ի զուր կը թարթափին գա-
ղափարներու կամ խորհուրդներու ըն-
դարձակ դաշտերուն մէջ, եւ անոնցմէ
ո՛րքաններ երբեմն կորսնցուցած իրենց
մտքի լուսաւորութիւնը՝ ցնորքներու մէջ
կը խարխափին ու այսպէս կը կորսնցնեն
նոյն իսկ իրենց Եսութիւնը՝ ուրիշ մեծ
եսի մը մէջ մոլորելով:

Սակայն մարդկային անսահման հե-
տաքրքրութիւնը բնաւ չպիտի դադրի
թարթափելէ, վասն զի միտքը անկարելի
է որ անգործութեան մատնուի: Մարդուն
կազմուածքէն, բնաւորութենէն, հոգեխո-
սութենէն, նկարագրէն եւ խառնուածքէն
կախում ունի այս կամ այն ճիւղին ա-
ռաջնութիւնը տալը: Բայց ըստ իս, ան-
շուշտ մարդիկ ա՛լ աւելի նշանակելի գործ
մը կատարած պիտի ըլլան՝ եթէ ուղղակի
մարդուն կեանքին հետ վերաբերութիւն
ունենող խնդիրներով զբաղելու ըլ-
լան: Ստուգել, գիտեմ թէ, ամենուս նը-
պատակն է մարդուն ազնուացումը, բա-
րոյական բարձրացումը, անոր դէպի կա-
տարելութիւն ձգտիլը: Բայց թէ ամենէն
աւելի ինչ միջոցով կարելի է ձեռք բերել
այդ ազնուացումը, եթէ ոչ այն բաներով
որոնք ուղղակի առնչութիւն ունին մար-
դուն կեանքին հետ, որոնց մէջ կը գտնուի
քաւորոնը:

Թերեւս շատեր պիտի զարմանան թէ
կարելի՞ է որ լոկ թատրոնով մարդիկ կա-
րենան ազնուանալ, բարձրանալ եւ կա-
տարեալ ըլլալ: Կասկած չկայ թէ, մար-
դուն կեանքին հայելին է թատրոնը: Օ-
րինակները ընդհանրապէս շատ մեծ ազ-
դեցութիւն ունին բարքերու վրայ. ամե-
նէն համոզկեր եղանակը օրինակով խօ-
սիլն է. օրինակը նոյն իսկ կեանքի պատ-
կերացումն է. այդ պատկերացումը շատ
շուտով պիտի մատնանչէ մեր թերութիւն-
ները: Ո՛չ ոք այս կամ այն թերութեան
եւ սխալին տէր կը դառնայ, ո՛չ ոք իր
յանցանքը կը տեսնէ: Ամէն մարդու հա-
մար իր գործածը լաւ է: Ամենամեծ ա-
ռաքինութիւնը այն է որ մարդը ինք-
զինքը ճանչնայ, ինքնաճանաչումը լաւա-
գոյն խթանն է կատարելութեան հասնե-
լու:

Շատեր պիտի զարմանան, կարելի՞ է
որ իր վերջնական ձեւը առած կաղապար
մը դարձեալ ձեւ փոխէ. եթէ այո՛ւ ըսենք
չափազանցած չենք ըլլար. ամէնէն տա-
րիքոտ մարդիկ իսկ կրնան փոխուիլ
թատրոնով: Մարդիկ իրենց տգեղութիւն-
ները մարմինէն ծածկելու համար հայե-
լիին օգնութեան կը դիմեն, անոր մէջ կը
գիտեն ու արուեստական կերպով կը ջա-
նան զանոնք ծածկել ու շատ անգամ կը
յաջողին: Բայց նկատելի պարագայ մըն է
ամէնէն աւելի ծածկել բնութեան, սրտի,
նկարագրի, բարքերու տգեղութիւնները-
եւ երանի՜ թէ այս տգեղութիւնները մար-
դիկ աշխատէին ծածկելու: Բնական տը-
գեղութիւնները չեն որ մարդը կըստոր-
նացնեն, այլ բարոյական տգեղութիւն-
ները, զորս միայն թատրոն-հայելին մէջ
տեսնել կարելի է: Մարդկութեան ամե-
նամեծ դաստիարակը թատրոնն է. անով
միայն կրնայ ուղղուիլ: Անշուշտ մեր
խօսքը չի դառնար անբարոյական ներկա-
յացումներու շուրջը՝ որոնք փոխանակ
ազնուացումի ա՛լ աւելի կը խաթարեն
բարոյականը՝ ինչպէս ժամանակին հռոմէ-
ական ժողովուրդը իր ինկած վայրկեա-
նին անբարոյական ներկայացումներու մէջ
հաճոյք գտնել կը փորձէր, եւ հետե-
ւանքն այն եղաւ որ ամէն բան կորսնցուց
եւ օր մըն ալ նոյն իսկ իր բարոյական եւ
նիւթական ուժը միանգամայն: Այն ժո-
ղովուրդները՝ որոնք հասկցած են թատ-
րոնին կատարած դերը ժողովուրդներու
բարոյական կազմուածքին մէջ՝ անոնք
ամէնէն աւելի նպաստած են թատրոնի
կեանքին տարածման: Թատրոնի ներկա-
յացումները կը մատնանչեն ժողովուրդ-
ներու թերութիւնները, բարքերու ապա-
կանութիւնը, անոնց չար հետեւանքը.
յայտնի է որ ունկնդիր հանդիսատես հա-
տարակութիւն մը՝ երբ ուշադիր հետեւի,
շուտով ուղղութեան ճամբան պիտի մտնէ.
իր կեանքի աղտոտ բիծերը պիտի մաքրէ
ու կարելին ի գործ պիտի դնէ անգամ
մըն ալ չաղտոտուելու:

ՀՈԳԻՈՅՆ ՏԱՐԻՆ

ԿՐՕՆԻՏԷՍ ՔՀՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

ՐԲ արդէն իսկ մտքերն ու գործունէութիւնները, նոր տարւոյ եւ Ս. Ծննդեան առթած տենդոտ զբաղումներէն վերջ, գտած են իրենց սովորական ընթացքն ու հանգստութիւնը, հարկ է լրջօրէն խորհրդածութիւններ ընել, յետահայեաց ակնարկ մը նետել նաեւ մեր հոգւոյն կեանքին վրայ, զոր ապրեցանք անցած տարւոյն մէջ: Մեր ֆիզիքական եւ մտաւոր կեանքին հետ, ու անկէ աւելի, պէտք է քննենք մեր հոգեւոր կեանքը, որուն յառաջդիմութիւնը, զարգացումը, ուսմացումը ու պարարտացումը կատարեալ գոհունակութեամբ պիտի կրնանք արձանագրել իբրեւ շահեւոր ամէնէն իրականն ու թանկագինը, մինչդեռ անոր սայթաքումները, թերութիւնները, նահանջները նոյնքան իրական ու ցաւալի կորուստները պիտի կազմեն անհետացող տարւոյն:

Ամէն մարդ գիտէ թէ աշխարհ եւ իր գործերը մնայուն լիճակ մը չունին: Կ'արժէ ուրեմն որ անոնցմէ աւելի մնայուն բանի մը վրայ կեդրոնացնենք մեր բոլոր ջանքերը, ընելով զայն բուն նպատակը մեր գործունէութեան: Մարդ էակին համար երկրաւոր վաղանցուկ կեանքէն անդին կայ յաւիտեական կեանքը, երկրայինէն անդին կը տարսածուի անհուն ու անվերջ երկնայինը:

Այս աշխարհի մէջ երէկուան տխրոյ մահուկը այսօրուան կատարեալ մարդն է, անցեալ շարժումն առողջը կամ հիւանդը, այսօրուան հիւանդը կամ առողջը, տղէտը՝ գիտուն, ծոյն՝ աշխատասէր, հարուստ՝ աղքատ, աղքատ՝ հարուստ, եւնի կենաց այս բոլոր վաղանցիկ եւ յաւափօխ երեւոյթներուն մէջ կայ սուկային իրական, մնայուն, յաւիտեական բան մը զոր Աստուած յայտնած է մեզ, Աւետարանի վսեմ պատուիրաններովը: Պետոս առաքեալ իրաւամբ ըսած է «Քանզի ամենայն մարմին իբրեւ զխոտ է եւ ամենայն փառք մարդոյ իբրեւ զմաղիկ խոտոյ: Խոտն ցամաքեցաւ ծաղիկն թօթափեցաւ: Եւ բան Տեառն մնայ յաւիտեան»:

Արդէն այս յաւիտեական իրականութիւնը կ'երեւի ամէն ուրեք ինչ է տիեզերքը եթէ ոչ անցաւ որ եւ խափուսիկ

ստուեր մը միայն: Անոր կեանքը, թէպէտ միլիոնաւոր դարերով ալ հաշուուի, անհունին հետ բաղդատելով՝ միջատի մը կեանքին պէս է, որ վայրկեան մը կ'ապրի արեւուն լոյսին մէջ եւ իսկոյն կ'անհետանայ: Ահագին, վիթխարի լեռներուն կ'նայինք ու կը հիանանք անոնց յաւերժականութեան վրայ, բայց կրանիտեայ լեռը կը քայքայուի դարերու ընթացքին մէջ՝ եւ կը կազմէ դաշտը: Դարերէ վերջ ալ չի տեսնուիր հսկայ լեռը: Երէկ գիտնականին դիտակը բոցաճաճանչ արեւ մը տեսաւ հեռուն երկնքին մէջ այսօր ի զուր կորնէ զայն անհղ հըրկիզումով մը այրեցաւ ու անհետացաւ այն: Ուրեմն չկայ տիեզերքին մէջ իրական, մնայուն բան մը, այլ միայն «Բան Տեառն մնայ յաւիտեան»: Միայն Աստուծոյ խոսքը, Բեթղեմէի մատրին մէջ ծնող ակաղ ու խեղճ մանկան խոսքը պիտի մնայ ու պիտի չանցնի: Անոնք որ Քրիստոսով կ'ապրին, անոնք որ Ս. Աւետարանով կը սնանին, անոնք պիտի ապրին անվերջ ու յաւիտեան: Քրիստոսի շնորհովը զօրացած ու զարգարուած հոգին՝ չունի աշխարհի անցաւորութիւնը հաշուող ժամերը, տարիներն ու դարերը, միշտ մնայուն են անոր վայրկեանները: Անկեղ չունի ոչ նոր օր եւ ոչ նոր տարի, այլ կը վայելէ ու պիտի վայելէ միշտ երջանկութիւն, անվերջ փառք ու կեանք:

Ուստի պէտք է որ սթափելով, անկեղծօրէն քննենք մեր մարմնաւոր ու մտաւոր յառաջդիմութիւններուն հետ մեր հոգեւոր գործերն ալ: Եւ եթէ անհոգութեամբ, ծուլութեամբ մեր անցաւոր կեանքին հետ մեր հոգւոյն կեանքն ալ ի զուր անցուցեր ենք ու հոգւոյն կարողութիւնները մարդկօրէն կարելիին չափ ամէն օր չենք զարգացուցեր ու անուցեր Աւետարանի պատուիրաններով եւ անոր լուսովը չենք լուսաւորուեր, ժամանակն է որ արթնամտութեամբ եւ կատարեալ անկեղծութեամբ զգանք ժամանակին կորուստը ու ջանանք հոգեւոր կեանքին մէջ ալ աւելի յառաջ երթալ, ալ աւելի զօրանալ: Հակառակ պարագային աշխարհի ամէն վաղանցուկ բաներու հետ, մենք ալ պիտի անցնինք օր մը ու պիտի անհետանանք բոլորովին, ինչպէս 1903 տարին:

ՄԱՅՐ ԱՅՈՒԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Երեւանէն կը գրեն Մարտ 6 քուակառով

Մայր Աթոռի հոգեւոր գործերուն նշանակաւոր մի քանի լուրեր չեն ստուգուած: Մի քանի ուրիշ եկեղեցականներու ալ յետապահան Ռուսաստան իրնակութիւն առաքումը կը զրուցուի, եւ յատկապէս կը լոյսի Հայրապետական դիտնապետը՝ Տ. Կորիւն վարդապետ, ու

Ինչ որ զիտուած պարագայ մըն է սակայն Հայերու համար, գեղեցկագիտական ճաշակի շատ կարեւորութիւն չի տուող ժողովուրդ մը եղած ենք սկիզբէն ի վեր՝ եւ չեմ կարծեր որ այս րոտելով հափաղանցած ըլլամ, իրողութիւն մըն է, որ իր մերկութեանը մէջ ցաւալի է: Թերեւս այս կամ այն գեղեցկագիտական ճիւղը իր ներկայացուցիչը ունենայ, իսկ թատրոնը, մեզի համար միշտ ամուլ եղած է, մենք զայն չենք ստեղծած, բայց հիւրընկալած ալ չենք: Բացառութիւնները կը յարգենք՝ որոնք կը սիրեն թատրոնը եւ կը յարգենք անոնց յիշատակը՝ որոնք անոր մէջ մտան ժամանակին: Բայց այսօր առ հասարակ թատրոնական կեանքի անտարբեր ենք: Վասն զի տեսակ մը յանձնապատասխանութիւն ունինք, զոր բնաւ ուղղել չենք ուզեր, վասն զի չենք ուզեր որ մեր թերութիւնը նոյն իսկ անուղղակի կերպով մեր երեսին զարնեն. ընդհակառակը կը փափաքինք որ մեր թերութիւնները փայփայեն ու շոյեն զմեզ: Բայց յայտնի է թէ այս տեսակ ընթացք մը բնաւ չարդարանար, ու չի նպաստեր մեր ինքնաձին թերութիւնը ուղղելու եւ սրբագրելու:

Թերութիւն մը որքան մնայ մեր վրայ՝ այնքան աւելի հաստատուն ձեւ մը կ'առնէ, կը քարանայ. կոշտութիւնը կեանքի անբաժան ընկերո կ'ըլլայ տակաւ ու բնաւ ազնուացումի, բարձագումի եւ կատարելութեան ճամբու մը մէջ չենք մտնել: Բայց առանց այս էական եւ անբաժան ազգակներուն մեր կեանքը աղբիւսիքը պիտի փնտռէ, ստորնութիւնները պիտի սիրէ, ազնուութիւնները պիտի յարգէ ու մենք երբէք հառկալու կարողութիւնը չպիտի ունենանք կեանքին բոլորն ու իրական արժանիքը, զոր կը կրկնեմք միայն թատրոնով կարելի է ձեռք բերել: Զարթե՛ր արգիւք որ գեղեցկագիտական այս ճիւղը զարգացնենք ու մեր կեանքի զբաղումը հիմնենք թատրոնի բեմերուն վրայ՝ յաճախելով ամէն ազգի մեծ գերասաններուն դիտելու եւ տեսնելու համար ամէն սխալ, զորս պիտի կրնանք ճանչնալ ու սրբագրել: Թատրոնը քաղաքակրթութեան, բարեկրթութեան, ազնուացումի զսպանակն է, երանի՜ թէ մեր կեանքի զսպանակն ալ ըլլար անիկա:

ՆՇԱՆԱԿՈՍՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ Կիրակի Խաղաղի մեջ տեղի ունեցաւ քերթիս աշխատանքներէն Տեառ Բարսեղ Թեմիէիէականի նշանախօսութիւնը ընդ Օր. Հեռմիսէ Էգնայեանի, Բոյր Բիգեի Թաղապետական Բժիշկ Տոքթ. Կարապետ Է. Էգնայեանի: Խմբագրութիւնն այս առթիւ կը փութայ իր խնդակցութիւնները յայտնել իր վաղեմի աշխատանքին եւ Էգնայեան ընտանեաց:

բոյ բնակութեան վայրը բաւական հեռի որոշուեր է եղեր :

★ Ս. Հայրապետը դարձեալ հիւանդացած է, օգերուն ծայրայեղ խտուրթեան պատճառաւ, զի Ս. Էջմիածնի շուրջը սաստիկ ձմեռ կ'ընէ, եւ լեռներն ու դաշտերը պատած են ձիւնով : Ս. Էջմիածնի Վանքին բժիշկը, որ արտասահման դացած էր, հեռագրաւ կանչուեցաւ, եկաւ, եւ այժմ Ն. Ս. Օծութեան քովը կը գրտնուի :

Օգտփոխութիւն մը կարեւոր դատուելով, որոշուած էր որ Ս. Հովհաննէի Վանքը բնակի ժամանակ մը : Երեւան պիտի գար, եւ այս տեղէն Ս. Հովհաննէ պիտի երթար : Բայց բժիշկն ետ կեցուց, եւ քիչ մը ուժովնայէն ետքը պիտի երթայ : Ն. Ս. Օծութիւն ախորժակ չունի, քուն չունի, եւ ընդհանուր ֆիզիքական կազմուածքը թոյլ է :

★ Ներքին գործոց Պաշտօնատան կողմէ Ն. Ս. Օծութեան ղրկուած են դրաւուած տոկոսաբեր արժէթուղթերուն ու բաժնեթուղթերուն տոկոսի կտրօնները, որպէս զի գանձելով իր եւ վանօրէից եւ եկեղեցեաց եւ թեմական դպրանոցաց պէտքերուն գործածէ : 7—8 ամիսէ ի վեր գանձուած չըլլալով, բաւական կարեւոր գումար մը կը ներկայացնեն այս կտրօնք : Բայց կ'ըսուի թէ կտրօնք ետ պիտի ղրկուին Ս. Հայրապետին կողմէ, քանի որ մայր թուղթերն հետը չեն :

ԱՆԱԴՈՒԼ ՖՐԱՆՍ

Գ Ի Ի Զ

ԱնՈՐԴ շաբթուն, Բարիքի Լա Ռընէսանս թատրոնին մէջ, առաջին անգամ ըլլալով ներկայացուեցաւ Անադոլ Ֆրանսի Le Mannequin dossier չորս արարուածով թատերգութիւնը : Ֆրանսական ոստանի գրական շրջանակներուն մէջ, մեծ ոգեւորութեամբ կը սպասուէր արդէն Անադոլ Ֆրանսի այս երկին անդրանիկ ներկայացման : Thaisի, Le Lys Rougeի, L'anneau d'Amethysteի հեղինակը, արդէն առաջուրէ կարող էր գոհացում առթել իր գրական մէկ նոր արտադրութեանը համար :

Ֆրանսայի արդի գրականութեան մէջ Անադոլ Ֆրանս իրեն հաւասարող մրցակից մը չունի, որ իր վրայ միացուցած ըլլայ իրերը ներկայացնելու բազմակողմանի ոյժ մը, նուրբ զգացողական կարողութեան մը եւ ոճի ու գեղեցկութեան զարգացած րմբոնողութեան մը հետ : Արդէն իր առաջին հրատարակութիւնները, ինչպէս Poèmes Dorés, որոնց արմատները կ'երկարին հեռլենտական աշխարհայեցողութեան ճո-

խութիւններուն մէջ, ժամանակին հմայած են իր հայրենակիցները : Անադոլ Ֆրանսի այս առաջին հրատարակութիւններուն յաջորդած են աւելի խառն բովանդակութեամբ, աւելի մտածուած գիրքեր քան թէ առաջինները, որոնք սակայն առաջիններուն չափ վառ ու հարուստ եղած են գոյներով : Ասոնք եղած են ուսումնասիրութիւններ ժամանակի բարքերու վրայ, անձնական գնահատումներ, երկրին օրուան կեանքին վրայ երգիծական դատաստաններ, գրական հետազոտութիւններ եւ ուրուագիտներ, ամէնքն ալ երկասիրութիւններ, որոնց ամէնուն մէջ ալ կայ մտացի ֆանթազիան : Անադոլ Ֆրանսի տիրականութիւնը, Ֆրանսայի արդի գրականութեան մէջ, կ'ընդունուի ամէնուն կողմէ, իր հիացողներու կարծիքին համեմատ կը ներկայացնէ ան արդի Ֆրանսայի գեղագիտական կեանքի տիպարը :

Ի ծնէ արուեստագէտ կ'անուանուի Անադոլ Ֆրանս, որուն մէջ այնքան ներդաշնակօրէն կը միանան բնականէն եւ դածը եւ յետոյ ստացուածը : Արդի Ֆրանսայի ղրական սերունդին դատողութեամբ Անադոլ Ֆրանս չափաւ կարգացած, տէր է զօրաւոր յիշողութեան մը : Պենէտիքեաններու հմտութիւնը ունի, Ատտիկեան հեգնութիւնը, Հարաճճի գոյարթամտութիւն մը որ Վոլգէնը կը յիշեցնէ : Իր վերլուծմանցը մէջ ցոյց կուտայ Ռենանի մը խստութիւնը, թէ իրեն նոյն իսկ կը պախի այս մտքին հայեցողութեան լայնութիւնը : Բազմադրամաւ աւելի վերջերը քննադատական ճիւղին մշակող, իր վերլուծութիւնները մեծապէս կը կրեն անհատական ղրուժ մը : Անադոլ Ֆրանս ամէնէն նշանաւոր վերլուծողը եղած է Ֆրանսայի ներքին կեանքին : Արդի Ֆրանսական հոգւոյն ամէնէն գաղտնի յուզումները ծանօթ են իրեն, ինչ կը պակսի սակայն իրեն : Սկեսպտիկ ոգիին եւ հեգնանքին պակասն է որ իր իբր թատերագիր ունեցած արժանիքը խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ :

Մարդիկը թատերաբեմի համար ձեւացնելու մասին Անադոլ Ֆրանսի ունեցած կարողութեանը վրայ վերջնական բան մը կարելի չէ ըսել : Միայն ինչ որ յատկանշական է իրեն համար, վերջերս Բարիքի ծանօթ հրապարակագիր եւ գրագէտ Ֆրէտէրիկ Լիլիէի ըրած յայտարարութիւնն է, ի մասին թատերգութեան մը էութեան : Այդ յայտարարութեան մէջ Le Mannequin dossierի հեղինակը ըսած է. — «Թատերգութեան մը մէջ, ամէն բանէ առաջ շահագիտութիւն մը կը կատարուի կացութիւններու բարդութեան եւ զգացումներու բազմազանութեան վրայ : Թատերգութեան մէջ պէտք է անակնկալ աւանակալի մը յաջորդէ : Ասով սակայն անխառն իրականութիւնը, արուեստակ-

եալ բան մը չի՞ դառնար : Ես միշտ պարզ երեւոյթներուն կապուած կը մնամ : Ինծի համար պատահած իրողութիւնն է իտէալը : Մարդկային արարքները ոչինչ ունին իրենց մէջ անսովոր, կեանքի պայմաններուն կը հետեւին անոնք ըստ բնականին, եւ եթէ մարդ քննէ կեանքի պայմանները, շուտով կը համոզուի թէ ոչինչ կայ անոնց մէջ չի նախատեսուած : Թատերգութեան մը մէջ, ես իմ ուշադրութիւնս ամէնէն աւելի կը դարձնեմ ճշմարտութեան երկու վերջին կէտերուն վրայ, եղբարական վերացականը եւ յաւիտենապէս ծիծաղելին, ուրիշ խօսքով Սոփոկլէս եւ Կինեօլ (Ֆրանսական Բարալեօգ) »

Խօսակցութեան մէջ, Անադոլ Ֆրանս ամէնէն մտացի տեսակէն համազօղ շաղկրատ մըն է : Ամէն հինգչարթի, մեծ ճաշակով զարգարուած իր տանը մէջ, մարդ կը դառնէ այն զուարթ ընկերականութիւնը, զոր Ալֆոնս Տոաէի այցելու մը կը հմայէ : Անադոլ Ֆրանս իր տանը մէջ ալ ճիշդ այն է, ինչ որ իր երկասիրութեանցը մէջ, յանձին իրեն կը տեսնուին այն բոլոր բազմակողմանի կարողութիւնները, որոնց մարդ ծանօթացած է իր գործերուն մէջէն : Անադոլ Ֆրանսի մտիկ ընել, կը նշանակէ միեւնոյն ատեն իր գրքերը կարդալ :

ԻՆՉ ԿԸՍԷ ՕՐԷՆՔԸ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՊԱՀԱՐՁԱՆ

(ՄԵԿԵԱԲԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ)

Գրեց ՊՈՏՐԻՆԱՐԱՆԹԻՆԸՐԻ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

(Շար. քի. 2—10)

Օտարներու ամուսնութիւն Ֆրանսայի մէջ

52.—Պէտք է նկատողութեան առնել թէ երկու պայմանագիրները միեւնոյն թէ տարբեր ազգայնութեան կը պատկանին :

Ա.—Երկու կողմերը միեւնոյն ազգայնութեան կը պատկանին. օրինակ. Ֆրանսայի մէջ Անգլիացի մը կ'ուզէ ամուսնանալ Անգլուհի մը հետ :— Ամուսնութիւնը կրնայ կատարուիլ Ֆրանսական քաղաքային պաշտօնեային առջեւ, Ֆրանսական օրէնքին տրամադրութիւններուն համեմատ, կամ անգլիական հիւպատոսին կամ գիւանագիտական գործակալի մը ձեռքով, պայմանով որ այս վերջինները ձեռնհաս ըլլան պակ կատարելու իրենց երկրին օրէնքին համեմատ :

Բ.—Երկու կողմերը տարբեր ազգայնութեան կը պատկանին :— Ամուսնութիւնը մի միայն Ֆրանսական օրէնքին համեմատ կրնայ տեղի ունենալ : Հոս հիւպատոս մը

կամ գործակալ մը որ եւ է ձեռն-հասութիւն չունի. ինչու որ պսակ դնող պաշտօնեան պէտք է երկու կողմին համար ալ իրաւունք ունենայ ամուսնացնելու, եւ օտար հիւպատոս մը, ձեռնհաս է մի միայն իր երկրին հպատակներուն նըկատմամբ: Որով, երբ արգելիքով որ Յրանսայի մէջ Պիճիքադի մը Անգլուհիի մը հետ ուզէ ամուսնանալ, տարակոյս չիկայ որ Պիճիքական հիւպատոսը չի կրնար ամուսնութիւնը կատարել ինչու որ ինք անձեռնհաս է հարսին նկատմամբ եւ անգլիական հիւպատոսն ալ չի կրնար, որովհետեւ ինք ալ փեսային համար անձեռնհաս է:

[Ամէն անգամ որ Յրանսայի մէջ երկու օտարականներու այլ մանաւանդ Յրանսացիի մը ու օտարի մը միջեւ ամուսնութիւն կը կնքուի, ֆրանսական օրէնքին համաձայն, պսակէն առաջ անպատճառ պէտք է հրապարակում տեղի ունենայ, քաղաքային օրինագիրքին պատուերներուն համաձայն:

Իսկ կարողութեան պայմաններու մասին ամէն կողմ կրնայ իր երկրին օրէնքին հետեւիլ: Մինակ թէ որովհետեւ ֆրանսական քաղաքային պաշտօնեան կրնայ անգիտանալ օտար երկրի մը օրէնքը, պէտք է որ անոր ներկայացուի վկայական մը որուն մէջ ըսուած ըլլայ թէ խնդրի առարկայ եղողը ամուսնութեան համար իր երկրին օրէնքին պահանջած յատկութիւնները ունի:

Գ Լ Ո Ի Խ Գ .

Ամուսնութեան ընդդիմադրութիւններ

53.—ՍԱՀՄԱՆ.—Ամուսնութեան ընդդիմադրութիւնը այն գործողութիւնն է, որով մէկը տեղի ունենայիք ամուսնութեան մը դէմ արգելքի մը գոյութիւնը կը ժամանակէ քաղաքային պաշտօնեային: Այդ գործողութիւնը կուգայ խոչընդոտ մը ըլլալ, պսակի կատարումին համար, մինչեւ որ պատկանեալ իշխանութիւնը դայ իր կարգին, վերցնել զայն:

Յաջորդաբար պիտի հետախուզենք թէ, որոնք եւ ինչ պատճառներով կարելի է ընդդիմութիւն յարուցանել ամուսնութեան մը դէմ, թէ ինչ ձեւով պէտք է ընել զայն, թէ ինչ են անոր հետեւանքները եւ թէ ինչպէս կարելի է վերցնել այդ արգելքը:

Ինչ պատճառով եւ որոնց ձեռքով

54.—Հին օրէնքին օրով, ամուսնութեան ընդդիմադրութիւնը տեսակ մը ժողովրդային գործողութիւն էր: Ուզողը կրնար ընդդիմութիւն յարուցանել, ուզած որ եւ է մէկ պատճառին վրայ կը թնկնուի: Այս պայմաններուն մէջ ընդդիմադրութեան իրաւունքը յաճախ նեղիչ միջոց մը կը դառնար հակառակորդներու ձեռքին մէջ: Այդ վեղձումներէն խրատուած, նոր օրէնագիրքը աւելի սահմանափակած է, մէկ կողմէն, թիւը այն անձերուն որոնց կը վերաբերի զիմադրութեան այդ իրաւունքը, եւ միւս կողմէն,—ծնողները բացառութիւն ըլլալու պայմանով,—այն պատճառները որոնց վրայ հիմնուելով կարելի է ընդդիմութիւն յարուցանել: Սկզբունքը ընտիր է, թէեւ նոր օրէնագիրքն

ալ, քիչ մը չափազանցած ըլլալ կ'երեւայ, պէտք եղածէն աւելի նեղցնելով ընդդիմադրութեան իրաւունքի չափանակը:

Ինչ որ ալ ըլլայ, բոլոր քաղաքային օրէնքի, ընդդիմութեան իրաւունքը կը պատկանի. 1. երկու պայմանագիրներէն մէկուն ամուսնին, 2. անոնց ծնողներուն, 3. կարգ մը հանգիստագիր (collateral) ազգականներու, 4. խնամակալին:

55.—Պայմանագիրին ամուսնին:—«Ամուսնութեան կնքումին ընդդիմութիւնը կը պատկանի այն անձին, որ արդէն ամուսնութիւնով մը կապուած է, ամուսնական մը պայմանագրութիւն կնքող երկու կողմերէն մէկուն հետ:» (Յօդ. 172): Օրէնքը առաջին գիծին վրայ կը դնէ ամուսնին, ինչու որ անոր իրաւունքը ամենէն աւելի նուիրական է: Իր կողակցին ամուսնութեան ընդդիմացող ամուսնին իր սեպական պատիւը կը պաշտպանէ, կ'ըսէ Լօռան. ան տրուած խոստումի մը գործադրութիւնը կը պահանջէ եւ առաջը կ'առնէ կրկնամուսնութեան ամօթալի ոգիին մը:

56.—Երկու ապագայ ամուսնիներէն մէկուն կամ միւսին ծնողներուն:—Եւ սակայն օրէնքը ամենուն ալ հաւասարապէս եւ միեւնոյն ատեն չի տար ընդդիմութեան իրաւունքը, այլ յաջորդաբար: Ատոր ապացոյցը յօդ. 173ի մէջ է որ սապէս կը տրամադրէ: «Հայրը, հայր չեղած ատեն, մայրը, հայրամայր չեղած ատեն, մեծ-հայրները ու մեծ-մայրները, կրնան իրենց զաւակներուն ու բոններուն ամուսնութեան ընդդիմութիւն յարուցանել, եթէ անոնք մոյն իսկ քսանըջիկ տարուան լրացուած են:»—Որով օրէնքը կը դասակարգէ հետեւեալ կերպով:

1.—Հայրը, ըլլայ օրինաւոր, ըլլայ բնական, որովհետեւ օրէնքը այդ մասին խտրութիւն մը չի դնէր: Նախապատուութիւնը իրեն կը վերաբերի իբրեւ ընտանիքի պետ:

2.—Մայրը, նմանապէս ըլլայ օրինաւոր, ըլլայ բնական, բայց այն ատեն միայն երբ հայր չիկայ, այսինքն, երբ հայր մեռած է կամ իր կամքը յայտնելու անկարելիութեան մէջ, Որով երբոր հայրը կը հաւանի, մայրը իրաւունք չունի ընդդիմութիւն ընելու: Շատ շատ խորհուրդ կը հարցուի իրեն, որ սակայն կշիռ չունի:

3.—Մեծ-հայրերը ու մեծ-մայրերը, բայց այն ատեն միայն երբ հայր ու մայր չիկան, այսինքն մեռած կամ իրենց կամքը յայտնելու անկարելիութեան մէջ են:

Ընդդիմութիւն յարուցանելու իրաւունքը հաւասարապէս եւ միեւնոյն ատեն կը պատկանի թէ հօրեանական եւ թէ մօրեանական մեծ-հայրներուն ու մեծ-մայրներուն, ինչու որ օրէնքը մասնաւոր նախապատուութիւն մը չի գծեր այդ մասին: Որով մէկ գիծին նախաձեռնողներուն տուած հաւանութիւնը չի ջնջեր միւս գի-

ծին նախաձեռնողներուն ընդդիմութիւնը և նկու իրաւունքը:

Յետոյ, թէեւ օրէնքը լուր կը կենայ հոս, բայց հոր ու մօր միջեւ եղածէն դատելով կրնանք ըսել որ երբոր մեծ-հայրը կը հաւանի, մեծ-մայրը չի կրնար ընդդիմանալ:

57.—Ծնողները կրնան ընդդիմադրութեան իրենց իրաւունքը գործադրել նոյն իսկ երբոր զաւակները ամուսնական չափահասութիւն ունեցած ըլլան: (Յօդ 173)

[Ատկէց ալ զատ, միւս ընդդիմադրութիւններէն բացառմամբ, ծնողները ստիպուած չեն քաղաքային պաշտօնային յայտնել այն պատճառները, որոնց վրայ հիմնուելով ընդդիմութիւն կ'ընեն:

Ատկէց պէտք է հետեցնել սակայն որ, ծնողի մը ընդդիմութիւնը կրնայ յաւելտ արգելիլ ամուսնութիւն մը: Դատարանը պարտաւոր է անպատճառ չի վերցընել այդ արգելքը, երբոր մասնաւոր կերպով խնդիրք ըլլայ իրեն ատոր համար:

Քաղաքային օրէնքին նոր հրատարակուած պահուն, եղան ոմանք որոնք այնպէս կարծեցին ու պնդեցին: Բայց հիմա այդ կարծիքը լքուած է:

Դատարանին բռնելիք ընթացքը դիւրին է ճշդել: Եթէ ծնողներուն ընդդիմութիւնը օրինական պատճառի մը վրայ հիմնուած է, պէտք է վճռել ինչպատանոր, Օրինակի մը համար հայր մը որուն չափահաս տղան, յարգական գիրք խրկելու ձեւակերպութիւնը չէ կատարած: Մինչև որ չի կատարուի, տեղի կայ արգելք չի վերցուելու:

Բայց երբոր ծնողը որ եւ է օրինական պատճառ չի կրնար ցուցնել իր ընդդիմութիւնը արդարացնող, այն ատեն արգելքը կը վերցուի տղուն խնդրանքին վրայ: Այդպէս վճռած է բարձրագոյն ատենալը, բեկանելով Պուրմի դատարանին մէկ հակառակ վճիռը, անանկ պարտաւոր մը մէջ ուր սակայն ծնողը կը ներկայանար նպատաւոր երեւոյթի մը տակ: Հայր մը, ընդդիմութիւն յարուցած էր իր չափահաս տղան դէմ որ յարգական գիրքը անգամ խրկուէ: Երբ խնդիրը դատարանի ինկաւ, ուզեց արդարացնել իր ընդդիմութիւնը, պնդելով որ, այն մարդը որուն հետ կ'ուզէր իր աղջիկը ամուսնանալ, իր նախկին ծառաներէն մէկն էր, նախկին ծառայարտ մըն էր և իր աղջիկը հրապարակ էր: Արդարացի, կամ աւելի ճիշդ խօսելու համար օրինական արգելքի պատճառ մըն էր այդ: Ապահովաբար ոչ: Որով արգելքը պէտք էր վերցուիլ ինչպէս ըրաւ բարձրագոյն ատենալը: Հակառակ պատգային, ամուսնական չափահասութիւնը և հաւանութեան պէտք չունենալու իրաւունքը, բացի յարգական գիրքու ձեւակերպութիւնը, բացարձակապէս սնանկաւոր բաներ մը պիտի ըլլային:

Բայց պիտի առարկուի թէ, ինչ բանի կը ծառայէ, ծնողները ազատ կացուցանել, քաղաքային պաշտօնային յայտնել իրենց ընդդիմութեան պատճառները, բանի որ վերջին դատարանի առջեւ զանոնք մէջ բերելու պարտաւոր պիտի ըլլան: Աւելի լաւ է զանոնք ալ միւս ընդդիմադրութիւններէն պէս, նախապէս պատճառներն ցուցնելու ստիպել:

Ատոր երկու պատասխան կայ:—Նախ, նոյն իսկ առանց օրինական պատճառի, ընդդիմութիւն հանելու իրենց իրաւունքով, կը յաջողին գէթ առժամապէս յետաձգել ամուսնութիւն մը որուն հաշտ աչքով չեն նայիր: քաղաքային պաշտօնեան, ալ չի կրնար պսակ դնել մինչեւ որ արգելքը չի վերցուի կանոնական պայմաններու մէջ և այդ մէկ օրէն միւսը կարելի ձեռք բերել: Ասանկով, ծնողը ժամանակ պիտի շահի ինչ որ ինքնին բան մըն է արդէն, ինչու որ ժամանակը յաճախ գէշ կ'իրեքը հանգրաւեցնող մըն է: Ընդդիմադրութեան այդօրինակ իրաւունքը մը կրնար վտանգաւոր ըլլալ եթէ ուզողը կարենար գործածել զայն, բայց ծնողներուն համար այնպէս չէ, ինչու որ անոնց հանգամանքը ու իրենց զաւակներուն համար տաժած շորովանքը մեծ երաշխիք մըն են որ պիտի չի գնդաժանն բնաւ:

Եւ յետոյ, ծնողական ընդդիմութիւնը, նոյն իսկ երբոր հիմնուած է օրինաւոր պատճառներու վրայ, պիտի պարտաւորեցնէ տղան,—եթէ երբեք տակաւին կը յամատի իր նպատակին մէջ,—որ արգելքը վերցուելու մասին խնդրագիր տայ: Եւ ահա, պիտի տեսնաք որ, յարգական զիրերով, նախնական թշնամութիւններու սկսելէն ետքը, հիմա ստիպուեցաւ ճշմարիտ պայքարի մը մտնալու իր ծնողին հետ, և այս անգամ դատական պայքարի մը, յաղթելու համար ընդդիմութեան ստեղծած խոչընդոտին: Օրէնքը կը յուսայ որ, զաւակ մը պիտի ընկրկի այդ պարագային առջեւ,—ծէկ կը յուսայ նոյն իսկ որ այդ զաւակին ապագայ կողակիցը ինքն իսկ պիտի ընկրկի, ամենէն առաջ: Ինչու որ պարտաւոր պիտի ըլլայ վերջապէս, զէն ի ձեռին մտնալ ընտանիքի մը մէջ որ, իր բնական զիրքով բացարձակապէս կը հասկցնէր որ չուզեր իր մէջ ընդունիլ զինքը:

ՓԱՆԳՔԱԿԱՆ

ՌՈՒՍԵՒՃԱԲՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԱՅՍ ԵԱԲԹՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ծովակալ Մաքարովի Բորիս Արթիւրէն հետեւեալ կը հեռագրէ մարտ 27 թուականով:—Նսխնթագ գիշեր ժամը երկուքին Ճարոնցիները փորձեցին փակել Բորիս Արթիւրի ներքին նաւահանգստին բերանը, չորս առեւտրական նաւերու միջոցաւ ուրոնք պաշտպանուած էին վեց թորփիլանաւերով: Բայց Ռուսերը ետ մղեցին յարձակումը, իրենց թորփիլանաւերուն միջոցաւ խրելով բոլոր նաւերը: Ճարոնցիները երկրորդ փորձ մըն ալ ըրին, այս անգամ զրահաւորներու եւ յածաւորակներու պաշտպանութեամբ, բայց նորէն չյաջողեցան: Ռուսերէն 7 հոգի սպաննուեցան, որոնց մէջ է թորփիլանաւի մը հրամանատարը:

Թիէնշիւն.—Ռուսերը պատերազմական վիճակ հրատարակեցին Նիւշուանկի մէջ (Մանչուրիա):

ՌԻՈՇԻՆԿԻԴՆ.—Ռուսական կառավարութիւնը իմացուց Միացեալ Նահանգներու կառավարութեան թէ՛ Լիաօ գետին բերանը զոգուած է թորփիլներով:

ԼՈՆՏՈՆ.—Սէուլէն հասած հեռագրի մը նայելով, Բինկ Եանկ եւ չըջակաները համախմբուած ճարոնական բանակը, թուով 40,000 հոգի, սկսեցին իր յառաջխաղացութիւնը Եալուի վրայ: Հեռագիրը կ'աւելցնէ թէ ռուս յառաջապահները կը քաշուին:

ԲԱՐԻՉ.—Բեգերսպուրէն կը հեռագրեն թէ Պալթիքի Ռուս տորմիդը հաւանաբար երեք մասի պիտի բաժնուի Ծայր. Արեւելք երթալու համար: Խոշոր զրահաւորները Սիւէզի ճամբով պիտի երթան, սրինթաց յածաւորակները Բարեյոսի Գիւլիսէն, իսկ թորփիլանաւերն ու թորփիլանաւաւորները Հիւսիսային Սառուցեալ Ովկիանոսի ճամբով:

★ Ռուս հեռագրական գործակալու-

թիւնը Լիաօ Եանկն կը հեռագրէ թէ Ճարոնցիները ետ կեցեր են Բիթենկ-Եանկէն գէպ ի Անժու իրենց յառաջխաղացութեան: Անժու ի մէջ 3000 Ճարոնցիներ կան եւ Բաքչոէնի մէջ 1000: Չինասիրի նաւահանգիստին մէջ ճարոնական իւր 40 մարտանաւեր եւ փոխադրանաւեր կան: Ճարոնցիները հաւանաբար մտադիր են Ռուսերը ետեւի կողմէն պաշարել Բորէայի հիւսիսային կողմը: Ճարոնցի հեծելազորքը կը վախճայ Խաղախներէն, եւ անոնց հանդիպածին պէս ետ կը քաշուին: Ամսոյ 24ին ընդհարում մը տեղի ունեցաւ ճարոնական հետազոտիչներու եւ Խաղախներու ջոկատի մը միջեւ: Ճարոնցիներէն երկու հոգի սպաննուեցան, Ռուսերէն կորուստ չկայ:

ԽԱՐՊԻՆ.—Զոր. Գուրաթթիւն մարտ 26ին առտուան ժամը 8ին հոս հասաւ, եւ կայարանին մէջ ողջունուեցաւ զօրքերու առժամեայ հրամանատարներուն եւ միւս զօրավարներուն, քաղաքապետական պաշտօնատարներու եւ չիւնացի աստիճանաւորներու կողմէ: Ամբողջ համակրութեան խանդավառ ցոյցեր բրաւ:

ԲԵԴԵՐՍՊՈՒՐԿ, 26.—Ռուսիա լուր առած է թէ Ճարոնցիները զօրք պիտի հանեն Չինաստանի չէզոք մէկ կէտին վրայ:

ԲԱՐԻՉ.—Այն չորս թորփիլանաւերը որոնք Ռուսիոյ մէջ չինուելով Սիպերիական երկաթուղիով Բորիս-Արթիւր զբերուած էին, ներքին նաւահանգստին մէջ կատարեալ յաջողութեամբ ծովը իջուցուեցին: Ասոնք մաս մաս կառախուցեցին զրուելով զրկուած, եւ Բորիս Արթիւրի մէջ այդ մասերը իրարու քով բերուելով չինուած են: Բորիս Արթիւրէն կը հեռագրեն թէ նորէն ամբախնութիւններ կ'ըլլան, ցամաքի կողմէն Բորիս Արթիւրը պաշտպանելու համար, եւ թէ այս նպատակաւ ատամնաւոր եւ սրածայր թեւեր եւ շղթաներ կը գործածուին:

★ Բորիս Արթիւրէն կը հեռագրեն թէ ռուս տորմիդը՝ մերձակայ կղզիները քննութենէ անցընելու առնելով ընկղմեր է ճարոնական շոգենաւ մը որ Չինացիներով լեցուն նաւ մը կը քաշէր, եւ բոլոր ռուսները ազատեցին:

ԲԵԴԵՐՍՊՈՒՐԿ.—Անգլիական եւ ամերիկեան թերթերուն բռնած ընթացքին հետեւանքով, ռուս վաճառականները կը սպառնան առեւտրական ամէն յարաբերութիւն խզել Անգլիոյ եւ Միացեալ Նահանգներուն հետ:

★ Պրէմէն կը հեռագրեն թէ ռուս կառավարութիւնը չորս շոգենաւ գնիր է, որոնք այդ քաղաքին նաւատէրերուն կը պատկանէին եւ որոնք Ծայր. Արեւելք կը գտնուին հիմայ: Ռուս գործակալներ ձենովայի, Մարսիլիոյ եւ Նիսի մէջ ալ բանակցութիւններ կը կատարեն, փոխադրանաւեր գնելու համար: Ֆրանսա-

կան ընկերութիւն մը պատրաստեկամութիւն յայտներ է չորս խոշոր նաւ ծախելու 40 միլիոն ֆրանքի փոխարէն:

★ Թայմզ կ'իմանայ թէ ռուս չինական պաշտպան պաշտօնեաներէն Բրէտթէր Նիւ-Չուանկի ֆրանսական հիւպատոսարանի գործակալ անուանուեր է եւ ռուսական գոյքերը՝ իրեն փոխանցուեր են: Նորէն թնդանութիւնը դրուած են Նիւ-Չուանկի մարտկոցներուն վրայ եւ հրաման տրուած է կրակ ընել մոտեցող ո եւ է մարտանաւի վրայ: Գետին սառույցը կոտրած է «Տէյլի Բրոնիքլ» հասած տեղեկութեանց նայելով բազմաթիւ թունկուղներ շարունակ նոյն քաղաքը կը մտնեն, ուր իրենց ներկայութիւնը վրդովում կը պատճառէ: Բնակիչները ընդհանուր աւարառութենէ մը կը վախճան: Ուստի սպասաւորներուն զէնք կը տրուի ո եւ է յարձակման դիմադրելու համար:

★ Ծովակալ Ալեքսիեւիչ նորէն պահանջեր է ետ կանչել Մանչուրիոյ բոլոր Չինացի պաշտօնեաներն եւ զինուորները, որովհետեւ այդ նահանգը կատարելապէս Ռուսերուն պէտք է մնայ, առանց որու կարելի չէ պատերազմը մղել պէտք եղածին պէս:

★ Չանադան զորոյցներ կան Վլադիվոսթոքի ռուս տորմիդին ուր գտնուելու մասին: Ոմանք կ'ըսեն թէ տորմիդը՝ ծովակալ Ռէյնէնթէյնի հրամանատարութեամբ ճարոնական կղզեխումբին արեւելակողմը կը յածի, Խաղաղական մէջ ձեռք անցընելու համար Ճարոնի կողմէ: Չիլիէն գնուած մարտանաւերը: Ուրիշներ կ'ըսեն թէ նոյն տորմիդը ետ կենալով Բորիս Արթիւրի ռուս տորմիդին միանալու գաղափարէն, Եւրոպա պիտի դառնայ Սա յայտնի է որ տորմիդին ուր ըլլալը ոչ ոք գիտէ ներկայիս:

ԱՌԱՋԻՆ ՃԱԿԱՍԱՄԱՐՏԸ

ԲԵԴԵՐՍՊՈՒՐԿ, 29 Մարտ.—Զորավար Գուրաթթիւն կը հեռագրէ.—Զորավար Միչէնքօ, ի զուր թշնամին կոիւի հրաւիրել փորձելէ վերջ, մարտ 28ին վեց գումարտակներու զլուխը անցած Չուանկուի առջեւ երեւցաւ: Երբ ռուս հետազոտիչները քաղաքին մօտեցան, թշնամին կրակ ընել սկսաւ: Մեր հեծելազորքերու գումարտակէն երկուք ձիերէն վար իջան եւ բռնեցին յարակից բարձունքը, ուրկէ կոիւին մասնակցեցան: Քաղաքին մէջ կը գտնուէին ճարոնական հետեւակազօրքերու եւ հեծելազորքերու զրեթէ մէյմէկ գումարտակ: Մեր գումարտակները ճարոնցիներուն վրայ յարձակեցան խոտորանակի կրակ ընելով անոնց վրայ: Կէս ժամուան կատաղի ճակատամարտէ մը վերջը, թշնամին դադարեցուց կոիւը: Կոիւին սկզբնաւորութենէն մէկուկէս ժամ վերջը ճարոնական չորս գումարտակներ մեր վրայ յարձակեցան: Այն ատեն հրաման տուի մեր զօրքերուն ձի նստիլ: Ճարոնական կորուստները ծանր կ'ընեն: Բայց Ռուսերն ալ մեծ կորուստներ կրեցին:

Արտատպեր Ա. ՍԱԳԱՆՆ

Տպագրութիւն Սագաեան